

ความรักที่สมบูรณ์ใน “เทวีแห่งพระสัพพัญญู” - ละครตำนานของคาร์ล เยลเลอร์พ¹

พรสวรรค์ วัฒนางกูร | Pornsan Watanangura

บทคัดย่อ

ผลงานละครตำนานของกวีชาวเดนมาร์ก คาร์ล เยลเลอร์พ (Karl Gjellerup) ที่เขียนเป็นภาษาเยอรมัน คือ “ความรักที่สมบูรณ์” - ละครตำนาน ประพันธ์เมื่อ พ.ศ. 2450 (Die Vollendete Liebe - Ein Legendendrama, 1907) นับเป็นผลพวงของปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมความเชื่อทางศาสนาจากตะวันออกที่พบได้ในหลายประเทศในทวีปยุโรป สะท้อนการรับแนวคิดพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะในเยอรมนี ยุคต้นสมัยใหม่ (The Early Modern Age) ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 อันเป็นช่วงเวลาแห่ง “ความเสื่อมสู่หายนะ” (fin de siècle) ที่ทั้งปัญญาชนและศิลปินชาวยุโรปต่างตระหนักและรู้สึกได้ ชาวยุโรปจำนวนมากเสื่อมศรัทธาในคริสต์ศาสนาและเริ่มแสวงหาความเชื่อใหม่จากตะวันออก พระพุทธศาสนาได้กลายเป็นความหวังใหม่ของชาวยุโรปจำนวนมาก โดยเฉพาะสำหรับชาวเยอรมัน สะท้อนให้เห็นได้ในผลงานวรรณกรรมหลายเรื่อง ดังเช่นในละครตำนานเรื่อง เรื่องนี้ คาร์ล เยลเลอร์พเขียนบทละครเรื่องนี้เพียง 1 ปีหลังจากงานร้อยแก้ว “กามนิตผู้แสวงบุญ - นวนิยายตำนาน” (ซึ่งเป็นที่รู้จักดีในประเทศไทยในชื่อ “กามนิต - วาสัญญ์”) ละครตำนานเรื่อง “ความรักที่สมบูรณ์” ไม่ใช่เรื่องราวของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในแง่ประวัติศาสตร์ แต่เป็นจินตนาการของผู้ประพันธ์ที่ใช้ฉากเรื่องราวและตัวละครอิงพุทธประวัติ มีพระนางโยโสธราเป็นตัวละครเอก พระนางทรงมีความรักอย่างแน่วแน่นุ่มนวลในเจ้าชายสิทธัตถะพระสวามี พระเทวีต้องทรงผจญกับสิ่งล่อลวงมากมาย ทรงทนทุกข์ทรมานพระทัยอย่างแสนสาหัสเนื่องจากพระนางไม่สามารถอุ้มดื่มน้ำเจ้าชายสิทธัตถะพระสวามีมิให้ทรงออกอุปสมบทและละจากพระทัยอันแน่วแน่ที่จะบำเพ็ญบารมีสู่การตรัสรู้ได้ พระเทวีโยโสธราได้ทรงร่วมมือ

¹โครงการในแผนพัฒนาวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โครงการวิจัย “พุทธศาสนาในวรรณกรรมโลก” (2552- 2557) หัวหน้าโครงการ ศ.ดร.พรสวรรค์ วัฒนางกูร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและ ศ.ดร.อายนริช เดเทอริง มหาวิทยาลัยเกิททิงเงิน เยอรมนี ดูเชิงอรรถที่ 8

กับพระเจ้าสุทโธทนะพระราชบิดาของพระสวามี ต้องทรงยอมเป็นเครื่องมือของพระเทวทัต พระญาติแห่งพระสวามีที่หวังในตัวพระนางและราชบัลลังก์ โดยพระนางไม่ได้ทรงเข้าพระทัย ใน “ความเป็นพระสัมาสัมพุทธเจ้า” เลย ทรงหวังแต่อย่างเดียวที่จะให้องค์พระศาสดา ร่วมครองบัลลังก์กับพระนาง ในท้ายที่สุด เมื่อพระเทวโศธราได้ทรงพบกับพระสวามีหลังจาก ที่ทรงตรัสรู้เป็นองค์พระสัมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระเทวโศธราทรงเข้าถึงความจริงของชีวิต ในที่สุด และทรงบวชและเข้าร่วมทางแห่งพระธรรม

บทความนี้ วิเคราะห์ความรักของพระนางยะโสธรา พระเทวีแห่งพระสัพพัญญูที่ทรงมีต่อ เจ้าชายสิทธัตถะ และต่อองค์พระสัมาสัมพุทธเจ้า เราจะได้เห็นการรับพระพุทธานุภาพโดยกวี ชาวยุโรป และความเข้าใจใน “ความเป็นพระสัมาสัมพุทธเจ้า” ที่แสดงออกในวรรณกรรมเรื่องนี้ นอกจากนี้ ละครตำนานเรื่องนี้ ยังสะท้อนให้เห็นอิทธิพลของแนวคิดบางแง่มุมจากคริสตศาสนา อีกด้วย

คำสำคัญ : คาร์ล เยลเลอร์พ ละครพุทธานุภาพ ละครตำนาน วรรณกรรมพุทธานุภาพ

Abstract

This literary work of the Danish Nobel Prize Laureate, Karl Gjellerup, *Das Weib des Vollendeten - Ein Legendendrama* (เทวีแห่งพระสัพพัญญู – ละครตำนาน 1907), was the result of the interaction between Buddhist philosophy as well as religious beliefs from the East and European culture at the turn of the 19th century to 20th century. A great number of European intellectuals were aware of the atmosphere of world decadence during this time, which came to be known as fin de siècle. It was also the beginning of the Early Modern Age. For many Europeans, Buddhism became one of their new hopes. The Buddhist legend drama composed by Gjellerup a year after the Legend Roman - *Der Pilger Kamanita* (1906), is definitely not the historical picture of the life of Buddha, but a pure imagination of the author. The center of attention in the story is the wife of Buddha, Princess Yaçodhara and her passionate love for her husband. Deeply desperate after Prince Siddhartha had abandoned her, Princess Yaçodhara who did not understand the state of being a Buddha, believed that her husband was already dead and had gone

the complex passion of Princess Yaçodhara can be illustrated and analyzed as the reception of Buddhist philosophy by Germans and in German Literature, and on the other hand, it could be considered and interpreted as a reflection of Christian influence and manners.

Key words : Karl Gjellerup, Buddhist Drama, Legend drama, Buddhist literature

บทนำ

ระยะเวลาช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้รับการขนานนามว่า “fin de Siècle”² หมายถึง “ช่วงเวลาแห่งหายนะ” นับเป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงมากมายสำหรับมนุษยชาติโดยเฉพาะในทวีปยุโรป เรียกช่วงเวลานี้ว่า “ยุคต้นสมัยใหม่” (The Early Modern Age) เป็นระยะที่วิทยาศาสตร์ก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว แนวคิดวิทยาศาสตร์เฟื่องฟู มีอิทธิพลสูง และเริ่มขัดแย้งกับแนวคิดทางอักษรศาสตร์-มนุษยศาสตร์ การปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปส่งผลชัดเจน ทำให้วิถีชีวิตและหลาย ๆ สิ่งรอบตัวมนุษย์เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วหลังจากมีการค้นพบเครื่องจักรเพื่อใช้ผลิตสินค้าเป็นจำนวนมาก แทนการผลิตด้วยมือมนุษย์ โครงสร้างของสังคมยุโรปเปลี่ยนไปอย่างกะทันหัน มีการอพยพของกลุ่มชาวนาและเกษตรกรเข้ามาในเมืองใหญ่เพื่อทำงานในโรงงาน เกิดชนชั้นใหม่คือชนชั้นกรรมาชีพที่นำไปสู่ความขัดแย้ง ปัญหาสังคมและการเมืองตลอดจนความขัดแย้งทางศีลธรรม เป็นที่มาของลัทธิการเมืองมาร์กซิสม์โดยคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx ค.ศ. 1818 - 1883) อำนาจการปกครองของเหล่ากษัตริย์และขุนนางระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สั่นคลอนและล่มสลายในหลายประเทศ ในเวลาต่อมาช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ดังตัวอย่างอาณาจักรออสเตรีย - ฮังการี อาณาจักรเยอรมันที่ 2 และที่รุนแรงนองเลือดมากที่สุดก็คือ รัสเซีย

²มาจากศัพท์ภาษาฝรั่งเศส fin de siècle แปลว่า “จุดจบแห่งศตวรรษ” หรือ “ช่วงเวลาแห่งหายนะ” (Dekadentismus) ใช้ขนานนามกระแสทางศิลปะระหว่าง ค.ศ. 1890 - 1914 ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 ศัพท์ภาษาฝรั่งเศสคำนี้มีการกล่าวถึงครั้งแรกในวารสารฝรั่งเศส ชื่อ Le Décadent ส่วนในดินแดนที่ใช้ภาษาเยอรมันนั้น แฮร์มันน์ บาร์ (Hermann Bahr) นักเขียน นักการละคร ผู้กำกับละคร และนักวิจารณ์ชาวออสเตรีย ใช้คำนี้เป็นชื่อของหนังสือนวนิยายขนาดสั้น (Novellenroman) เล่มหนึ่งของเขา (ดูเปรียบเทียบ http://de.wikipedia.org/wiki/Fin_de_Siècle)

ในความรู้สึกของคนยุโรป ศิลธรรมเสื่อมโทรมลงอย่างมาก โลกเก่าที่สงบสันติดูจะเลือนหายไป ผู้คนเสื่อมศรัทธาในศาสนาและศาสนจักร ปัญญาชนและศิลปินต้องการสร้างศิลปะวรรณคดี และดนตรีแนวใหม่เพื่อให้รับกับโลกใหม่ที่กำลังเปลี่ยนแปลง ดังตัวอย่าง ศิลปะอิมเพรสชันนิสม์ในฝรั่งเศสช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ศิลปะเอ็กเพรสชันนิสม์ในเยอรมนี ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ละครทดลองหลายรูปแบบ เช่น ละครเอ็กเพรสชันนิสม์ ละครแนวเอพิคของแอร์วิน พิสคาทัว (Erwin Piscator ค.ศ. 1893 - 1966) และแบร์ทอลท์ เบรชท์ (Bertolt Brecht ค.ศ. 1898 - 1956) ดนตรี 12 เสียงของอาโนลท์ เซินแบร์ก (Arnold Schönberg ค.ศ. 1874 - 1951) และทฤษฎีจิตวิทยาของซิกมุนท์ ฟรอยท์ (Sigmund Freud ค.ศ. 1856 - 1939)

จากจุดนี้เองที่คนยุโรปเริ่มแสวงหาหนทางใหม่ให้กับชีวิตของตน โดยเฉพาะหนทางใหม่ทางจิตวิญญาณ เป็นการแสวงหาที่ค่อนข้างเห็นได้ชัดเจนมากที่สุดในดินแดนเยอรมนี คำวิพากษ์คริสต์ศาสนาของนักปรัชญาชาวเยอรมัน ฟรีดริช นีทเชอ (Friedrich Nietzsche ค.ศ. 1844 - 1900) ที่ว่า “พระเจ้าตายแล้ว” (Gott ist tot!) สะท้อนถึงศรัทธาที่สั่นสะเทือนของชาวคริสต์จำนวนมาก ปัญญาชนเยอรมันเริ่มสนใจศาสนาอื่นมากขึ้น โดยเฉพาะคำสอนของศาสนาและปรัชญาจากตะวันออก ประกอบกับความสนใจในประเทศอินเดียและปรัชญาทางศาสนาจากอินเดียในดินแดนเยอรมนีที่มีมานานแล้ว ตั้งแต่ยุคกลางถึงภาวะสูงงอม ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีการแปลคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยนักวิชาการชาวเยอรมันหลายท่าน ผลงานชิ้นสำคัญคืองานแปลจากภาษาบาลีของศาสตราจารย์ ดร.คาร์ล ออยเกิน นอยมันน์ (Prof. Dr. Karl Eugen Neumann ค.ศ. 1865-1915) ชื่อ *Die Reden Buddhos – Majjhimanikayo ฉบับที่พิมพ์ครั้งที่ 6* ใช้ชื่อ *Die Reden des Buddha - Mittlere Sammlung aus dem Pāli - Kanon* (2006)³ นอกจากนี้ ยังมีผลงานแปลอีกมากมายหลายชิ้นจากอินเดีย

³พิมพ์ครั้งแรก *Die Reden Gotamo Buddhos, aus der Sammlung der Bruchstücke Suttanipato des Pali - Kanons*, R.Piper, München 1911 (online <https://archive.org/details/dieredengotamobu00neumuoft>), archive.org), พิมพ์ครั้งที่ 6 ค.ศ. 2006 ใช้ชื่อ *Die Reden des Buddha - Mittlere Sammlung aus dem Pāli - Kanon* สำนักพิมพ์ Beyerlein-Steinschulte Hermschrot

โดยศาสตราจารย์ชาวเยอรมัน มีการก่อตั้งหลักสูตรวิชาอินเดียนศึกษา (Indologie / Indology) ในมหาวิทยาลัยหลายแห่งที่มีชื่อเสียงมากคือที่มหาวิทยาลัยเกิททิงเงิน และที่มหาวิทยาลัยมิวนิค

ดังกล่าวแล้วว่า ชาวเยอรมันสนใจอินเดียมาตั้งแต่ยุคกลาง และชัดเจนมากขึ้น ในยุคโรมานติกของเยอรมัน กวีโรมานติกเยอรมัน ฟรีดริช ชเลเกิล (Friedrich Schlegel ค.ศ. 1772 - 1829) เริ่มศึกษาภาษาสันสกฤต แต่ก้าวสำคัญที่สุดของการรับพระพุทธศาสนา ในดินแดนเยอรมนีคือผลงานของนักปรัชญา อาทัว โซเพนเฮาเออร์ (Arthur Schopenhauer ค.ศ. 1788 - 1860) โซเพนเฮาเออร์ศึกษาคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ได้เขียนหนังสือเล่มสำคัญ ชื่อ *Die Welt als Wille und Vorstellung (The World as Will and Representation* ตีพิมพ์ครั้งแรกที่เมืองเตรสเดินในเยอรมนี ค.ศ.1819) อธิบายคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจากแง่มุมของผู้เขียนเอง เป็นหนังสือที่มีอิทธิพลต่อปัญญาชนและนักเขียนในดินแดนที่ใช้ภาษาเยอรมันสูงมาก โดยเฉพาะหลังจากที่นักปรัชญาผู้นี้เสียชีวิตแล้ว หนังสือเล่มนี้ทำให้แนวคิดพุทธจากการตีความอธิบายของโซเพนเฮาเออร์เริ่มแพร่หลายในยุโรปช่วงวรรณศิลป์เยอรมันด้วย นับเป็นการรับพระพุทธศาสนาหिनยานตามแนวของโซเพนเฮาเออร์

หลังจากที่โซเพนเฮาเออร์เสียชีวิตแล้ว หนังสือเล่มสำคัญของท่านเป็นแรงบันดาลใจให้นักประพันธ์ทั้งชาวเยอรมันและชาวยุโรปหลายชาติเขียนนวนิยาย เรื่องเล่า ตลอดจนตำนานบทละครที่สอดแทรกแนวคิดคำสอนพุทธ หรือเป็นเรื่องราวในประเทศอินเดียสมัยพุทธกาลมากมายหลายชิ้น รวมทั้งคาร์ล เอลเลอร์ฟู นักประพันธ์รางวัลโนเบล สาขาวรรณคดีชาวเดนมาร์กที่ประพันธ์งานมากมายเป็นภาษาเยอรมัน ผลงานวรรณกรรมพุทธศาสนาชิ้นสำคัญของคาร์ล เอลเลอร์ฟูทั้งสองเรื่อง คือ กามนิตผู้แสวงบุญย์ - นิยายตำนาน ที่คนไทยรู้จักดีในชื่อ *กามนิต - วาสิฐฐิ* เป็นผลงานแปลจากภาษาอังกฤษของจอห์น อี.โลจี (John E. Logie) โดยปราชญ์ชาวไทย เสฐียรโกเศศ หรือพระยาอนุমানราชชน และนาคะประทีป ส่วนงานละครของเอลเลอร์ฟู *เทวีแห่งพระสัพพัญญู - ละครตำนาน* นับเป็นตัวแทนของกระแสการรับพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่สะท้อนในงานวรรณศิลป์ แตกต่างจากผลงานวรรณศิลป์ของคีตกวีและนักเขียนเยอรมันรุ่นต่อมา เช่น ริชาร์ด วากเนอร์ โทมัส มันน์ แฮร์มันน์ เฮสเซอร์ หรือแบร์ทอลท์ เบรชท์ที่ผสมผสาน

ปรัชญาพุทธและศาสนาจากอินเดียเข้าด้วยกัน ไม่สามารถแยกแนวคิดเหล่านั้นได้ชัดเจน และด้วยเหตุที่ผลงานของทั้งคีตกวีและนักเขียนรุ่นหลังที่เอ่ยนามเหล่านั้นได้รับอิทธิพลจากแนวคิดพุทธของโซเปนเฮาเออร์ในขณะที่เยลเลอร์พ กวีชาวเดนมาร์ก ไม่เพียงศึกษาแนวคิดพุทธศาสนาจากผลงานของโซเปนเฮาเออร์ และนิชเชอร์เท่านั้น แต่ยังคงศึกษาผลงานต้นตอทางพุทธศาสนาจากหนังสือแปลคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า *Die Reden Buddhos* (Majjhimanikayo) ของนักวิชาการเยอรมัน ดร.คาร์ล ออยเกิน นอยมันน์ ด้วยรวมทั้งเรื่องราวชีวิตในอดีตชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนตรัสรู้จากชาดก หรือ Jataka⁴ งานแปลของศาสตราจารย์ ดร.แฮร์มันน์ โอลเดินแบร์กแห่งมหาวิทยาลัยศิลปะและเกิททิงเงิน (Prof. Dr. Hermann Oldenberg ค.ศ.1854 - 1920) คำสอนของลัทธินิเวศวิทยาพรหมณ์ของศาสตราจารย์ ดร. เพา ดอยเซิน (Prof. Dr. Paul Deussen ค.ศ. 1845 - 1919) ผู้ก่อตั้งสมาคมโซเปนเฮาเออร์ และเป็นสหายของนิทเซอร์) เรื่อง *60 อุปนิษัทแห่งพระเวท (Sechzig Upanishads des Veda)* เรื่อง *Die Sutra des Vedanta*⁵ และงานเขียนอื่น ๆ ด้วย

การเข้าถึงแนวคิดพุทธศาสนา และการรับพุทธศาสนาที่ปรากฏในผลงานประพันธ์ของนักเขียนชาวเดนมาร์กผู้นี้จึงมีความโดดเด่นแตกต่างอย่างชัดเจนจากผลงานของกวีและนักเขียนชาวเยอรมันคนอื่น ๆ โดยเฉพาะผลงานของโรมัส มันน์ และแฮร์มันน์ เฮสเซอร์ อย่างไรก็ตาม ในความแตกต่างนี้ยังมีความเหมือน ทั้งคาร์ล แกร์เลอร์พและแฮร์มันน์ เฮสเซอร์ ล้วนเติบโตมาในโลกของศาสนาคริสต์ ปู่ย่าและบิดามารดาของเฮสเซอร์เคยเป็นมิชชันนารีอยู่ที่ประเทศอินเดียเป็นเวลาหลายปี เฮสเซอร์เคยเดินทางไปอินเดีย เพื่อศึกษาแนวคิดตะวันออกที่นั่น แต่ไม่ได้พบสิ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาส่วนตัวได้ และภายหลังเฮสเซอร์

⁴Jakata คือ ชาดก เรื่องราวชีวิตจากอดีตชาติของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในพระไตรปิฎกมีชาดก อยู่ 547 เรื่อง เรื่องเล่าชาดกมีไว้เพื่ออธิบายหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ในประเทศไทยเราพบเรื่องราวชาดก 2 หมวด : เรื่องราวในหมวดแรก สืบต้นตอพบในพระไตรปิฎก ส่วนเรื่องอื่น ๆ มีผู้เขียนขึ้นราว 300 - 400 ปีมาแล้วที่นครเชียงใหม่ เมืองหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา ดูเปรียบเทียบใน พรสวรรค์ วัฒนธรรม / เอ็ค ทีเดอมันน์ (1989) Einführung in die thailändische Kunst und Architektur - Lektüre für Reiseführer, ศูนย์การศึกษาต่อเนื่องร่วมกับคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หน้า 70 - 78

⁵Karl Gjellerup, ใน Note, Der Pilger Kamanita - Ein Legendenroman ชุดนักเขียนรางวัลโนเบล โดย สำนักพิมพ์อานาคอนดา (Anaconda), 2005, หน้า 316 - 317

หันไปสนใจศึกษาปรัชญาขงจื้อและแนวคิดเต๋าที่สะท้อนออกมาในงานประพันธ์ เรื่อง ลิทธารณะ ด้วย⁶ ส่วนเยลเลอร์เกิดที่เมืองโรโฮกา ประเทศเดนมาร์ก ใน ค.ศ. 1857 บิดาเป็นหมอสอนศาสนาชื่อ คาร์ล ออดอล์ฟ เยลเลอร์ (Carl Adolph Gjellerup) มารดาชื่อ อันนา ฟิเบอร์ก (Anna Fibiger) เยลเลอร์ศึกษาเทววิทยาที่กรุงโคเปนเฮเกน จบการศึกษาด้วยคะแนนยอดเยี่ยม (summa cum laude) ใน ค.ศ. 1878 อันที่จริง แกร์เลอร์ควรจะเป็นหมอสอนศาสนาเช่นเดียวกับบิดา แต่เขาู้สึกได้ถึงความสามารถด้านศิลปะและอักษรศาสตร์ตั้งแต่อายุยังน้อย เยลเลอร์เริ่มเขียนหนังสือตั้งแต่ยังศึกษาอยู่ในชั้นมัธยมปลาย และหันไปสนใจวรรณคดีอย่างจริงจัง ได้เริ่มชีวิตนักเขียนอิสระใน ค.ศ. 1878 และหลังจากที่สมรสกับสาวเยอรมันชาวเมืองเดรสเดิน คือ ยูแฉเนีย อันนา คาร์โรลีนเนอ ฮอยซิงเงอร์ ใน ค.ศ. 1892 เยลเลอร์ผู้ซึ่งมีพรสวรรค์พิเศษทางด้านภาษา ไม่เพียงพูด อ่าน เขียนภาษาเยอรมัน อังกฤษ และฝรั่งเศสได้อย่างคล่องแคล่วเท่านั้น ก็ได้เริ่มเขียนหนังสือโดยใช้ภาษาเยอรมันมากขึ้นโดยมีนักประพันธ์เอกชาวเยอรมันหลายท่านเป็นแบบอย่าง คือ โยฮันน์ วอลฟ์กัง ฟอน เกอเธ่ (Johann Wolfgang von Goethe) ฟรีทริช ชิลเลอร์ (Friedrich von Schiller) และฮายน์ริช ฮายน์เนอร์ (Heinrich Heine) รวมทั้งนักปรัชญา อิมมานูเอล คันท์ (Immanuel Kant) อาทิว เชเพนเฮาเออร์ (Arthur Schopenhauer) และฟรีดริช นีทเชอ (Friedrich Nietzsche)⁷

เรื่องราวละครตำนาน “เทวีแห่งพระสัพพัญญู ของคาร์ล” เยลเลอร์ไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายในเยอรมนีมากเท่า “กามนิตผู้แสวงบุญ” - นิยายตำนาน ต้นฉบับของละครเรื่องนี้ ผู้วิจัยพบที่ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยเกิททิงเงิน เยอรมนี หนังสือยังเขียนโดยใช้อักษรเก่าของเยอรมันที่เรียกว่า อักษรซีทเทอลิน (Sütterlin Schrift) ทั้งข้อมูลและหนังสือประวัติของนักประพันธ์เอกผู้นี้ก็ยังเป็นหนังสือที่พิมพ์ตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20

⁶พรสวรรค์ วัฒนางกูร (2555), Zur Rezeption des Buddhismus bei Hesse, Thomas Mann und Gjellerup, บทความวิจัยเสนอในการประชุมอักษรศาสตร์เยอรมันแห่งเอเชีย (Asiatische Germanistentagung), คานาซาวา ค.ศ. 2008, มหาวิทยาลัย Kanazawa - Seiryō, 26 – 30 August 2008. ใน: MAEDA Ryozo (editor), ๓Transkulturalität - Identität in neuem Licht, 738 - 745

⁷Cf. Karl Gjellerup, ใน : <http://www.kirjasto.sei-fi/gjelleser.htm> และ http://de.wikipedia.org/wiki/Karl_Gjellerup

ใช้อักษรซีทเทอลินเช่นกัน ไม่มีผลงานใหม่ที่เขียนถึงเอลเลอร์พหลังสงครามโลกทั้งสองครั้งเลย ทั้งนี้เป็นเพราะคาร์ล เอลเลอร์พและผลงานของท่านก่อนหน้านี้นี้ไม่อยู่ในความสนใจของผู้คนในแวดวงวรรณคดีในเยอรมนีดังเช่นก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 ประกอบกับกระแสความสนใจพุทธศาสนาเถรวาทในเยอรมนีขาดตอนเพราะสงครามโลกทั้งสองครั้ง คนเยอรมันหันไปสนใจพุทธศาสนานิกายมหายานโดยเฉพาะของในธิเบตเนื่องจากเหตุการณ์ทางการเมืองกรณืองค์ดาไลลามะทรงลี้ภัยออกจากธิเบต เช่นเดียวกับผลงานของแบร์ทอลท์ เบรชท์ที่ไม่เป็นที่สนใจในเยอรมนีปัจจุบัน เนื่องจากปัญหาเรื่องชนชั้นกรรมกรที่ถูกกดขี่ทุกขยากแสนสาหัสไม่มีอีกแล้วในเยอรมนี อย่างไรก็ตาม ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 มีกระแสสนใจพุทธศาสนาในประเทศเยอรมนีครั้งใหม่ ทั้งพุทธมหายานและหินยาน เป็นที่มาของวัดไทยและศูนย์พุทธศาสนาหลายแห่งในเยอรมนี งานเขียนหลายเล่ม^๕ รวมทั้งโครงการวิจัยร่วมระหว่างนักวิชาการชาวไทยและชาวเยอรมันและเป็นที่มาของบทความวิจัยชิ้นนี้^๖

เป็นที่สังเกตว่า ความสนใจและการรับพุทธศาสนาในผลงานวรรณศิลป์เยอรมันส่วนใหญ่ ผสมผสานกับแนวคิดทางศาสนาและปรัชญาจากอินเดีย ทั้งพราหมณ์ ฮินดู และพุทธที่นักวิชาการและกวีเยอรมันไม่ได้แยก หรือ ไม่อาจแยกความแตกต่างระหว่างแนวคิดเหล่านี้ออกจากกันได้ ผลงานวรรณกรรมของคาร์ล เอลเลอร์พทั้งสองเรื่องที่กำลังกล่าวถึง จึงนับเป็นผลงานโดดเด่นพิเศษที่ผู้ประพันธ์ตั้งใจเผยแพร่ให้ชาวเยอรมันรู้จักพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระพุทธรูปจนจะ ดังจะเห็นได้ว่า เอลเลอร์พเขียนบทหนึ่งทั้งบทเป็นคำสอนของพระพุทธรูปเรื่อง อริยสัจ 4 นับเป็นพุทธหินยานที่แม้เรื่องราวจะอยู่ในกรอบและบริบท

^๕หนังสือเล่มล่าสุดพิมพ์ที่สำนักพิมพ์ ว็อลชไตน์ (Wallstein Verlag) : Heinrich Detering, Maren Ernich, Porsnan Watanangura, Der Buddha in der deutschen Dichtung - Zur Rezeption des Buddhismus in der frühen Moderne, Göttingen: Wallstein 2014

^๖โครงการ “พุทธศาสนาในวรรณกรรมโลก” (พ.ศ. 2552 - 2556) โดยทุนพัฒนาวิชาการของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยศาสตราจารย์ ดร.พรสรรค์ วัฒนางกูร (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) และศาสตราจารย์ ดร.ฮายนริช เดเทอร์ริง (มหาวิทยาลัยเกิททิงเงิน) เป็นหัวหน้าโครงการ ร่วมกับคณาจารย์จากภาควิชาปรัชญา (ศ.ดร.สมภาร พรมทา ร.ศ.ดร.โสรัจจ์ หงศ์ลดารมย์) และสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น (ผ.ศ.ดร.เดือนเต็ม กฤษดาธานนท์) คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และศาสตราจารย์ชาวเยอรมันจากมหาวิทยาลัยนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา (ศ.ดร.เอกคัท เกอเบิล Prof. dr. Eckart Goebel) และมหาวิทยาลัยวูพเพอทาล เยอรมนี (ศ.ดร.อัวร์สูลา คอคเคอ Prof. Dr. Ursula Kocher)

ของสังคมอินเดียและแนวคิดพราหมณ์ก็ตาม ผู้ประพันธ์ คือ เอลเลอร์พเขียนความตั้งใจไว้ชัดเจนในหนังสือ *กามนิตผู้แสวงบุญ - นิยายตำนาน* ดังนี้

“เพ็ญจะในศตวรรษที่แล้ว เมื่อหลายปีที่ผ่านมาเอง คือใน ค.ศ. 1892 ที่เราได้รู้จักว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าคือใคร และท่านสอนอะไร...แต่อย่างไรก็ดี พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ตลอดจนแก่นความรู้เหล่านั้นก็ยังเป็นปริศนาสำหรับเรายู่นั่นเอง พระธรรมเหล่านั้นจะต้องได้รับการอธิบายให้แจ่มแจ้ง

เรามีความประสงค์จะเข้าใจแก่นแท้ของคำสอนเหล่านั้น... และหลังจากที่นักปราชญ์ทั้งหลายได้ทำหน้าที่ของท่านแล้ว¹⁰ ก็ควรจะมาถึงคราวของกวีที่จะทำหน้าที่ของตน : เอกสารภาษาบาลีกำลังรอเราอยู่ และหลังจากนั้นคำสอนของพระพุทธองค์จึงจะฟื้นคืนขึ้นมาท่ามกลางพวกเราเป็นภาษาเยอรมันที่เบ่งบานท่ามกลางชาวเยอรมัน - ข้าพเจ้าจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า มิตรผู้เป็นปราชญ์และเป็นผู้ที่ข้าพเจ้าเคารพนับถือ - และอาจจะมียีกหลายท่านร่วมด้วย - จะต้อนรับผลงานวรรณศิลป์ชิ้นนี้ในฐานะจุดเริ่มที่จะบรรลุถึงความปรารถนาดังกล่าว”¹¹

(แปลจากภาษาเยอรมันโดยผู้วิจัย)

เทวีแห่งพระสัพพัญญู (Das Weib des Vollendeten)

บทละครเรื่องนี้ ใช้ชื่อคำว่า “ละครตำนาน” หมายถึงว่า ผู้ประพันธ์ละครไม่ได้ตั้งใจที่จะนำเสนอเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงในสมัยพุทธกาล เกือบจะทุกตอนของละครตำนานเรื่องนี้เป็นเรื่องราวที่ข้าพเจ้าแต่งขึ้นเองทั้งสิ้น แก่นเรื่องอันเป็นที่มาของละครนั้นมาจากตอนหนึ่งของ “พุทธประวัติ” ซึ่งเป็นบทประพันธ์จากภาษาทิเบตแปลโดย W. W. Rockhill มีเนื้อความดังนี้

¹⁰ก่อนหน้านี้ มีการแปลคำสอนของพระพุทธองค์จากภาษาบาลีเป็นภาษาเยอรมันเป็นครั้งแรกในเยอรมนี โดยศาสตราจารย์เยอรมันหลายคน

¹¹Gjellerup, Karl. ใน: Note, Der Pilger Kamanita, (เชิงอรรถที่ 3, หน้า 319)

"Gopâ, Mrigadjâ, and the 60,000 another women entered the paths, but Yaçôddhâra, blinded by her love for her husband, would not see the truth, but continued to hope that she would be able to bring him back to her arms. A little while later on, however, he converted her, and she also entered the paths."

คาร์ล เยลเลอร์พ, NOTE (แปลจากภาษาเยอรมันโดยผู้วิจัย)¹²

ข้อความข้างต้นจากข้อเขียนของผู้ประพันธ์ละคร คือ ตัวคาร์ล เยลเลอร์พเอง ทำให้ผู้อ่านตระหนักว่า ละครเรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องราวพุทธประวัติ แม้ตัวละครในเรื่องจะเป็นชื่อของบุคคลที่อยู่ในพุทธประวัติที่มีชีวิตอยู่ในสมัยพุทธกาล แต่พฤติกรรมการกระทำตลอดจนบทบาทของตัวละครเหล่านั้นมิได้สอดคล้องกับพฤติกรรม การกระทำของบุคคลเหล่านั้นในพุทธประวัติทั้งหมด และแม้ว่าบทละครเรื่องนี้จะป็นเรื่องราวจากพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู แต่ก็ป็นละครที่แต่งขึ้นตามกฎเกณฑ์ของขนบละครตะวันตก จึงนับว่าเป็นบทละครพุทธที่มีความโดดเด่นเป็นพิเศษ สมควรแก่การนำมาศึกษาและพิจารณาเรื่องราวในละครเกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล ตัวเอกของเรื่องคือพระนางยโสธราและความรักอันลึกซึ้งและทว่มนั้นของพระนางที่มีต่อพระสวามีคือเจ้าชายสิทธัตถะ

ในตอนต้นเรื่องเราได้รู้เกี่ยวกับความกังวลพระทัยของพระราชบิดาเจ้าชายสิทธัตถะ คือ พระเจ้าสุทโธทนะและพระสุนิสสาของพระองค์ คือ พระนางยโสธรา พระเจ้าสุทโธทนะทรงกังวลเรื่อง คำทำนายของบุรุษแปลกหน้าที่ว่า พระโอรสของพระองค์จะละทิ้งราชสมบัติและออกบวชเมื่อมีพระชนมายุได้ 30 พรรษา

¹²Karl Gjellerup, NOTE, ใน Das Weib des Vollendeten – Ein Legendendrama (เทวีแห่งพระสิัพัญญู - ละครตำนาน), Frankfurt am Main: Literarische Anstalt Rütten/Loening, 1907. ข้อความจากเนื้อเรื่องในละครที่อ้างอิงทั้งหมดต่อไปนี้มาจากหนังสือบทละครที่ตีพิมพ์ฉบับนี้

“ ... แม่ท่าน (เจ้าชายสิทธัตถะ) ยังคงอยู่ในราชสมบัติ เมื่อนั้น ท่านจะทรงได้เป็นราชาแห่งจอมราชันย์ทั้งปวง คือผู้พิชิตโลก, ผู้ซึ่ง วงล้อทองคำแห่งราชรถขององค์ผู้ปกครองจะหมุนเคลื่อนจากท้อง ทะเลหนึ่งสู่อีกทะเลหนึ่ง และมีผู้ใดจะต้านทานท่านไม่ได้ แต่หากท่าน, เมื่อพระชันษายังไม่ถึง 30 แม้ปฏิเสศโลก ท่านจะทรงเป็นพระสัพพัญญู, พระผู้ชนะโลก, ผู้ซึ่งขับเคลื่อนวงล้อแห่งแสงสว่างแห่งความรู้ยู่เหนือโลก, พระผู้ซึ่งทั้งเทพยดาและเหล่ามารมีอาจต้านทานได้ท่านจะเป็นองค์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ...”

(Karl Gjellerup, 1907 : 12-13)

ในพุทธประวัติ ผู้ซึ่งแสดงคำทำนายนี้ชัดเจนเป็นพรหมณ์ คือท่านโกณฑัญญะ ผู้ซึ่งต่อมาคือหนึ่งในปัญจวัคคีย์ที่ได้ปรณินิบัติเจ้าชายสิทธัตถะเมื่อทรงออกผนวช และภายหลังบรรลุโสดาบันเป็นองค์แรก ครั้นพระพุทธองค์ทรงทราบได้เปล่งอุทานว่า “อัญญาสิ วัตตะ โภ โกณฑัญญะ” แปลได้ความว่า “โกณฑัญญะได้รู้แล้ว” ดังนี้ ท่านโกณฑัญญะจึงได้ชื่อว่า “อัญญาโกณฑัญญะ” คำพยากรณ์นี้ชี้ให้เห็นสองชั่วแห่งอำนาจ อันแยบยลทางโลกและความยิ่งใหญ่ในทางธรรมที่อยู่ตรงข้ามกัน สำหรับพระราชาบิดา คือ พระเจ้าสุทโธทนะนั้น คำทำนายนี้ไม่ได้หมายความว่า พระองค์จะต้องสูญเสีย ราชบุตรผู้เป็นที่รัก คือเจ้าชายสิทธัตถะตลอดไป แต่หมายถึงว่า อาณาจักรอันยิ่งใหญ่ ของพระองค์แห่งราชวงศ์ศากยะจะไร้ผู้สืบราชบัลลังก์และกษัตริย์ผู้ปกครองด้วย ส่วนพระนางยโสธรา พระเทวีของเจ้าชายสิทธัตถะ เมื่อแรกสดับคำพยากรณ์และตามคำบอกเล่า ของพระเจ้าสุทโธทนะก็ได้ทรงตระหนักถึงผลที่จะตามมาหากพระสวามีมีทรงออกผนวช ด้วยพระนางยังชื่อ ไร้เดียงสา สำหรับพระนางแล้ว นับเป็นเรื่องยิ่งใหญ่ที่ไม่น่ากังวล แต่ประการใด หากเจ้าชายสิทธัตถะจะ

“... ทรงเป็นพระอาจารย์แห่งมนุษยชาติ, คือดินแดน อันศักดิ์สิทธิ์, ทรงปลดเปลื้องพระองค์เองให้หลุดพ้นและทรงช่วยผู้อื่น ด้วย, ทรงเป็นหนึ่งเดียวผู้ทรงคุณอันประเสริฐ พระสัพพัญญู เป็นผู้ซึ่ง

แม้แต่เทพยดาที่ยังหวังจะได้รับการปลดปล่อยจากพระองค์, [...] และพระองค์ - พระองค์ - สิทธิธณะแห่งข้า คือ ผู้นั้น"

(Karl Gjellerup, 1907: 13)

มุทิตา¹³ แห่งพระนางยโสธรานี้้นมากยิ่งขึ้นกว่าที่จะเป็นเพียงความรู้สึกพลอยยินดีในความสุขของผู้อื่น แต่เป็นมุทิตาที่ผูกพันอยู่กับอดีต ในความเข้าใจของพระเทวี เจ้าชายสิทธิธณะเป็นของพระนาง และพระนางมีความปรารถนาที่จะเป็นเจ้าของเจ้าชายตลอดกาลในฐานะผู้ที่เป็นของพระนาง พระเทวียโสธราทรงยินดีปรีดากับการที่ได้ทรงทราบว่า พระสวามีของพระนางจะไม่มีผู้ใดเอาชนะได้ และทรงภูมิใจพระทัยกับคุณสมบัติอันล้ำเลิศแห่งผู้สำเร็จคือพระสวามี จะเห็นได้ว่า พระเทวียโสธราผู้ซึ่งถูกรอรับจากมายา¹⁴ และความรักได้หลงไปว่า เจ้าชายสิทธิธณะคือสมบัติของพระนาง พระเจ้าสุทโธทนะ พระสัสสุระ (พ่อสามี) ของพระนาง ได้ทรงให้พระเทวีเลือกว่าจะทรงเป็น “มเหสีที่ร่วมครองราชย์บัลลังก์ร่วมกับองค์จักรพรรดิผู้พิชิตโลกด้วยความสุข” หรือจะทรงเป็น “มเหสีแห่งองค์ผู้ศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกทอดทิ้งให้ร่ำไห้” และแล้วพระราชบิดาแห่งเจ้าชายสิทธิธณะก็ได้ใช้ความกลัวของพระสุนิสยาให้เป็นประโยชน์ โดยขอให้พระนางร่วมมือกับพระองค์ดำเนินแผนการที่จะรั้งเอาพระราชโอรสไว้ให้ได้

จุดเริ่มต้นของเรื่อง “เทวีแห่งพระสัพพัญญู” คือ “ความรัก” อันเป็นพลังต้นกำเนิดของทุกสิ่งที้นักประพันธ์ยุโรปจินตนาการเหตุการณ์ขึ้น เป็นความรักของหญิงสาวคนหนึ่งที่มีต่อสามี และความรักของพ่อที่มีต่อลูกชาย ความรักนี้ได้นำไปสู่แผนการอันแยบยลและความพยายามมากมายเพื่อที่จะรั้งเจ้าชายสิทธิธณะมิให้ทรงครุ่นคิดเพื่อหนีในสมบัติ

¹³มุทิตา (ธรรมข้อ 3 ในพรหมวิหาร 4) คือความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี เห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุขก็แจ่มชื่นเบิกบานใจด้วย เห็นเขาประสบความสำเร็จเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปก็พลอยยินดีบันเทิงใจพร้อมที่จะส่งเสริมสนับสนุน ไม่กีดกันริษยา ธรรมตรงข้ามกับมุทิตาคืออิจฉา ได้แก่ ความริษยา ความรู้สึกไม่พอใจเมื่อเห็นคนอื่นได้ดี เห็นเขาได้ดีก็ทนอยู่ไม่ได้ ไม่อยากให้ใครดีกว่าตน ความคิดตรอนผู้ที่ดีกว่าตน ดู พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ในงานานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, ธรรมานุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพนายวิรุณ เริงพิทยา ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร วันที่ 19 ธันวาคม 2547: 199, 357.

¹⁴มายา หมายถึง สิ่งไม่จริง ภาวะหลอกลวง ในงานานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) หน้า 195 แปลว่า มารยา คือเจ้าเล่ห์ (ข้อ 5 ในมละ 9 และข้อ 9 ในอุปกิเลส 16) อย่างไรก็ดี ในวรรณกรรมเยอรมัน คำว่า มายา หมายถึง สิ่งที่ไม่จริง หลอกลวง ไม่เที่ยงแท้

ทางโลก และเนื่องจากในความพยายามนี้มีเจ้าชายเทวทัต พระญาติของเจ้าชายสิทธัตถะ ทรงมีส่วนร่วมอยู่ด้วย เจ้าชายเทวทัตผู้ซึ่งเห็นเจ้าชายสิทธัตถะพระญาติทรงเป็นศัตรู คู่อาฆาตถาวรของพระองค์ จึงนับได้ว่า “ความเกลียดชัง” ย่อมมีบทบาทสำคัญในเรื่องนี้ ความพยายามของเจ้าราชวงศ์ศากยะทั้งสามสะท้อนให้เห็นถึงความรักที่ผูกพันคนทั้งสาม ในหลายลักษณะตามจินตนาการของผู้ประพันธ์ รวมทั้งสะท้อนแต่ช่วงของปมแห่งความขัดแย้งของพระเทวีที่เป็นเครื่องล่อใจอันเข้ายวนว่า เจ้าชายสิทธัตถะจะสยบต่อชื่อเสียงเกียรติยศอันรุ่งโรจน์ อารมณ์หึงหวง ความอยากได้ใคร่เป็น ชีวิตอันแสนสำราญ ความร่ำรวยมหาศาล รวมทั้งการขึ้นสู่อำนาจอันยิ่งใหญ่หรือไม่

จุดนี้นับว่าน่าสนใจมากที่นักประพันธ์ชาวเดนมาร์กสร้างเรื่องการทดลองใจ ทั้งหมดขึ้นเพื่อให้ผู้อ่านชาวเยอรมันได้เข้าใจและเห็นภาพคุณสมบัติของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าชัดเจนขึ้น การที่พระองค์ทรงสามารถชนะกิเลสหลายประเภทได้ดีขึ้น แม้จะทรงเกือบพ่ายแพ้ต่อความเข้ายวนของอำนาจทางโลกและการทดลองมาในรูปของกิเลสที่ซับซ้อนแผนการและความพยายามทั้งหมด ได้แก่ ความรักและความเกลียดชัง เราสามารถแจกแจงกระบวนการการทดลองใจได้เป็น 4 ลักษณะคือ

1. ชีวิตอันกอบปรี่ด้วยรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส (โณฏฐัพพะ) และความรักที่เป็นภาวะ
2. อารมณ์หึงหวง ความเกลียดชัง ความอิจฉาริษยา และการแก้แค้น
3. อำนาจ มนต์ดำ ชื่อเสียงเกียรติยศ และความร่ำรวย
4. ความเปลี่ยนแปลงของพระเทวีวิโสธรา

คุณสมบัติทั้ง 4 ประการนี้เป็นส่วนสำคัญของความรักของเทวีแห่งพระสัพพัญญู และส่งผลถึงความเปลี่ยนแปลงและการตัดสินใจพระทัยของเจ้าชายสิทธัตถะสู่การสำเร็จอรหัตต์เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วย

1) ชีวิตอันกอบปรี่ด้วยรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส (โณฏฐัพพะ) และความรักที่เป็นภาวะ

เจ้าชายสิทธัตถะทรงไม่สบายพระทัยและไม่ทรงพอพระทัย ด้วยทรงมีพระประสงค์ จึงได้เสด็จไปประทับ ณ บ้านชนบทอันห่างไกล ที่นั่นเจ้าชายฝึกฝนงานเกษตรกรรม

และงานในไร่และสวนเพื่อที่จะไม่ทรงหมกมุ่นกับ “ความคิดอันแฝง ๆ” หลังจากการแปรพระราชฐานครั้งนี้ พระราชบิดาของพระองค์ พระเจ้าสุทโธทนะได้ทรงเตรียมงานเลี้ยงฉลองอันยิ่งใหญ่ไว้สำหรับพระราชโอรสในวโรกาสทรงพระชนมายุ 30 พรรษา ก่อนที่จะถึงเวลาอันน่าวิตกตามคำพยากรณ์เป็นเวลา 1 สัปดาห์ จะมีการเลี้ยงฉลองอย่างมโหฬารพร้อมการแสดงรื่นเริงบันเทิงสนุกสนานอย่างวิเศษ ทั้งเต้นรำ การแสดง การละเล่น รวมทั้งการต่อสู้ ทั้งพระนางยโสธราจะต้องทรงใช้เสน่ห์มารยาหญิงเพื่อยั่วยวนและอุद्धัจจ์พระสวามีของพระนางไว้ให้ได้ตามกลอุบายที่พระเจ้าสุทโธทนะทรงนัดแนะวางแผนไว้

โดยไม่มีผู้ใดคาดหมาย ขณะทรงประทับ ณ บ้านชนบทห่างไกล เจ้าชายสิทธัตถะได้ทรงพบเห็นความทุกข์ยากของทาสผอมโซยากจนอดอยาก ต้องตรากตรำงานท่ามกลางแดดแผดเผา เจ้าชายทรงอยู่ตรงนั้นด้วยเมื่อมีการฆ่าวัวอย่างทารุณ อีกทั้งยังทรงแสดงออกถึงความเมตตากรุณาโดยการสั่งให้ส่งตัวบรรดาทาสกลับไปเสีย และช่วยให้บรรดาวัวรอดพ้นจากการถูกล้มฆ่า นับว่าการกระทำอันก่อปรด้วยความกรุณาเช่นนี้สวนทางกับธรรมชาติแห่งพระราชชาติของอินเดียยุคนั้นที่ต้องไม่สะอึกสะอื้นต่อกิจการของชนวรรณะอื่น และนี่ก็เป็นอีกหนึ่งจินตนาการของผู้ประพันธ์ที่นำพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตให้ได้พบความทุกข์ในรูปแบบของความทารุณในรูปแบบต่าง ๆ และความตาย

เป็นไปได้อย่างไรที่บุรุษหนึ่งจะต่อต้านการใช้ชีวิตอันแสนจะเต็มไปด้วยความสำราญสุขสบายกับเหล่านางกำนัลงามหยดย้อย ตามที่ปรากฏในพุทธประวัติ เจ้าชายสิทธัตถะทรงใช้ชีวิตอย่างสำราญสุขสบายในพระราชวังอยู่ถึงเกือบครึ่งชีวิต จนกระทั่งวันหนึ่งที่พระองค์ทรงได้พบเห็นความทุกข์ของมนุษย์ด้วยพระองค์เองที่นอกพระราชวังคือ ทรงได้พบคนแก่ คนเจ็บ และคนตาย อันเป็นสิ่งที่พระราชบิดาของพระองค์ทรงพยายามที่จะปกปิดให้พ้นจากสายพระเนตรมาตลอด นั่นคือความยากไร้ลำเค็ญ ความเจ็บป่วย และความตาย เจ้าชายสิทธัตถะจึงทรงใช้ชีวิตอยู่เฉพาะท่ามกลางหนุ่มสาวและเหล่านารีที่งดงามเท่านั้น โดยเฉพาะพระมเหสีของพระองค์ พระนางยโสธรา ทรงเป็นสตรีที่งามล้ำเลิศเหนือหญิงอื่นใดในแผ่นดิน เจ้าชายสิทธัตถะทรงชื่นชมพระเทวีอย่างล้นเหลือ ดังนั้น พระนางจึงจะทรงกระทำทุกอย่างเพื่อที่จะให้เจ้าชายสิทธัตถะพระสวามีทรงอยู่กับพระนางและทรงเฝ้าชื่นชม “พระพักตร์อันผ่องผุดจิมลิ้มพริ้มเพรา” (Karl Gjellerup, 1907 : 54) ในความชื่นชมปราโมทย์นั้น องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตตกอยู่

ในความขัดแย้งภายในจิตใจ และดูเหมือนว่าพระมเหสีผู้งามเลิศจะไม่สามารถหยุดยั้งพระองค์ไว้ได้ เป็นเวลาหลายปีมาแล้วที่เจ้าชายสิทธัตถะตรัสกับพระนางราวกับเป็นคนที่ไม่คุ้นเคยกัน ไม่ทรงเล่นกับพระราชโอรสราหุล แต่ทรงเสด็จพระราชดำเนินไปไหนมาไหนแต่พระองค์เดียว และทรงอยู่แต่ลำพังที่มูมโตมมูมหนึ่งของพระราชวังจนพระเทวีโสธราทรงเชื่อว่าเจ้าชายอาจลุ่มหลงสตรีคนใหม่ที่ดีงามกว่า ความพยายามของพระนางยโสธราท่ามกลางน้ำพระเนตรที่เปี่ยมนองด้วยความรักในคืนที่มีอานันทรา เป็นเวลาหลายปีมาแล้วที่พระนางทรงพยายามปลอมพระสวามีให้สงบ แต่มิเป็นผลเลย ในขณะที่พระเทวีทรงคิดว่าความงามเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด แต่สำหรับพระสวามีของพระนาง เจ้าชายสิทธัตถะมิได้สยบต่อความงามเลิศนั้นเลย อีกทั้งพระเทวีก็น่าจะทำให้อานันทราทรงระลึกถึงหน้าที่ของพระองค์ในฐานะพระบิดาของพระโอรสราหุล และไม่อาจรังแกพระองค์ให้อยู่ในพระราชวังได้ เจ้าชายสิทธัตถะมิได้ทรงสนพระทัยงานเลี้ยงฉลองยิ่งใหญ่หรูหราหรือความสุขสำราญสบายพระวรกายของชีวิตกษัตริย์ในพระราชสำนักแม้แต่น้อย เจ้าชายทรงสดับเสียงแห่งสรรพสิ่งเป็นพัน ๆ เสียง เสียงที่คร่ำครวญกับพระองค์ถึงความทุกข์ยากนานับประการ เหล่าสรรพสัตว์ต่างโยเยหากการหลุดพ้นจากทุกข์ที่พระองค์ท่านเท่านั้นจะมอบให้ได้ ดังนั้น ในที่สุดแล้วเจ้าชายสิทธัตถะก็ได้ละทิ้งพระเทวีของพระองค์ โดยที่เจ้าชายทรงประทานสัญญาว่า หลังจากที่คุณพ่อค้นพบหนทางหลังการค้นหาแล้ว พระองค์จะทรงกลับมาหาพระนาง เพราะพระนางยโสธราไม่ทรงสามารถ “ที่จะติดตามผู้แสวงหาได้ พระนางจะติดตามผู้นั้น ผู้ซึ่งได้ค้นพบแล้ว” (Karl Gjellerup, 1907: 76)

พระพุทธเจ้าตามความเข้าใจของพระนางยโสธราเป็นดังนี้ : ผู้ใดติดตามองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้นั้นจะต้อง “ละทิ้งทุกสิ่งทางโลก” (Karl Gjellerup, 1907: 124) และพระนางเองก็ทรงยินดีที่จะละทิ้งทุกสิ่งที่พระนางทรงมี ยกเว้นเพียงสิ่งเดียว คือพระสวามีของนาง สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระนางไม่มีวันที่จะละได้ เพราะเจ้าชายสิทธัตถะในฐานะพระพุทธเจ้าทรงเป็น “มากยิ่งขึ้นกว่าโลก และเหนือโลกนั่นก็คือความรักของเรา” (Karl Gjellerup, 1907 : 125) พระนางเข้าใจว่า “ความหลุดพ้นจากโลกและความทุกข์ก็คือความตาย การเสด็จกลับมาหาพระนางของพระพุทธองค์เพื่อทรงมาโปรดพระนาง” ให้หลุดพ้นจากโชครวนแห่งภรรษา” (Karl Gjellerup, 1907: 127) นั้น เป็นสิ่งที่

พระเทวีทรงเห็นว่า “เป็นปราโมทย์สูงสุดของชีวิตในอันที่จะลบล้างอำนาจแห่งมรณะ มีชีวิตอยู่อย่างบริสุทธิ์ไร้ซึ่งความกลัวด้วยพลังแห่งตนเอง” (Karl Gjellerup, 1907 : 127) และจะทำให้พระนางทรงสามารถที่จะอยู่ร่วมกับพระสวามี “ใช้ชีวิตร่วมกันชั่วนิรันดร์ [...] ได้ นั่นคือองค์วีรบุรุษที่หม่อมฉันโหยหา” (Karl Gjellerup, 1907: 127)

พระนางยโสธราทรงเสียพระทัยเพราะรักของพระนางที่ทรงมีต่อพระสวามี พระเทวีทรงปรารถนาที่จะอยู่เคียงข้างเจ้าชายและรับท่านไว้เป็นของตน โดยเฉพาะในฐานะองค์พระสัมาสัมพุทธเจ้าซึ่งจะเป็นการดีที่สุด โดยองค์พระสัมาสัมพุทธเจ้าจะก้าวขึ้นครองราชบัลลังก์และทรงปกครองอยู่เคียงข้างพระนาง แต่นั่นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ไม่มีทางที่เจ้าชายสิทธัตถะจะทรงเป็นทั้งสองอย่างพร้อมกันได้ ความปรารถนาของพระเทวีชี้ให้เห็นถึงความไม่รู้ของพระนาง อีกทั้งยังชี้ว่า พระเทวีมิทรงทราบเลยว่า องค์สมเด็จพระสัมาสัมพุทธเจ้านั้นหมายถึงอย่างไร และควรจะเป็นเช่นไร

เจ้าชายสิทธัตถะมิได้ทรงตกเป็นทาสของความสุขทางโลก รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส รวมทั้งความงามแห่งอิสตรี ด้วยความรักนั้นก็คือทุกข์และบ่วงแห่งทุกข์รอบพระองค์ ทรงไม่ประสงค์จะเพิ่มทุกข์และบ่วงเหล่านั้นให้เพิ่มมากขึ้น ชีวิตของพระราชานั้น กอปรด้วยความสุขทางโลกีย์ อีกทั้งยังมีอาจมีจิตสังสารหรือภรรณาต่อผู้ที่ลำเค็ญทุกข์ยาก ในขณะที่ชีวิตแห่งพระสัพพัญญูเป็นชีวิตสมณะปราศจากโลกีย์ ความรื่นเริงบันเทิงใจ และความหรรษาทั้งปวง นั่นคือชีวิตแห่งโลกนาถ ผู้เป็นที่พึ่งแห่งเหล่าสัตว์โลกที่ไร้ซึ่งความรักใคร่ ตัณหา แต่กอปรด้วยพระเมตตากรุณา

2) ความหึงหวง ความเกลียดชัง ความริษยา และการแก้แค้น

พระนางยโสธราไม่เพียงแต่จะต้องพยายามรั้งพระสวามีไว้ให้ได้โดยใช้เสน่ห์ มารยาทหญิงและศิลปะอันชาญฉลาดเท่านั้น พระเจ้าสุทโธทนะพระราชบิดาได้ทรงแนะนำ ให้พระสุนิสาของพระองค์ทรงแสวงหาดีและยึดมั่นกับเจ้าชายเทวทัตเป็นพิเศษเพื่อให้พระสวามีหึงหวง เจ้าชายสิทธัตถะได้ทรงสังเกตเหตุการณ์ทั้งหมดแล้ว แต่มิได้ทรงแสดงท่าทีใด ๆ เราจะได้รู้ว่าพระองค์ทรงคิดเช่นไรในบทสนทนาระหว่างพระองค์กับพระมเหสี เจ้าชายสิทธัตถะทรงแปลกพระทัยที่พระเทวีของพระองค์ซึ่งชื่นชอบการยกยอปอขึ้นของเจ้าชายเทวทัต ซึ่งพระนางทรงละอายพระทัยในภายหลังและได้ทรงยืนยันกับพระสวามีว่า

นั่นเป็นเพียงอุบายเสแสร้งเท่านั้น พระเทวีโสธราทรงปรารถนาที่จะรู้ว่าพระสวามียังมีใจให้พระนางอยู่หรือไม่

เป็นไปได้อย่างไรที่องค์เจ้าหญิงแห่งราชวงศ์ศากยะจะทรงร่วมมือในกลอุบายอันน่าละอายใจนี้ ความหวาดกลัวว่าจะเสียพระสวามีไปตลอดกาลทำให้พระนางโยโสธราต้องร่วมมือทำกลอุบายนี้ แม้จะไม่เต็มพระทัย พระนางถูกบังคับให้กระทำการที่ฝืนพระทัยเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหลอกลวงโลกและลวงพระสวามีของพระนางเอง

“อ้อ เทวทัต! เธอติดตามข้าอย่างน่าละอายทั้งให้สัญญา
รักที่ต้องห้ามมิสมควร โอ ช่างน่าละอายนักที่เธอ - เจ้าชายแห่ง
ศากยวงศ์ มิได้เคารพความเป็นพระเทวีแห่งพระญาติของพระองค์เอง
ผู้เป็นพระราชินีในอนาคต! ข้าหน้าที่จะขอร้องท่านบิดานานแล้ว ให้ห้าม
ปรามพฤติกรรมอันน่าอัปยศนั้น, ท่านบิดา, ไม่น่าทำให้ข้าต้องละอาย
มากเช่นนี้ - และแล้วข้าก็ต้องกระทำสิ่งนี้”

(Karl Gjellerup, 1907: 18)

และอีกครั้งที่ความพยายามต้องล้มเหลว ดูเหมือนว่าอุบายนี้มิได้ทำให้เจ้าชายสิหัตถะทรงหึงหวงพระมเหสีเลย กลับกลายเป็นพระเทวทัตที่ทรงรำลาพระเทวีโสธราอย่างที่พระนางทรงปรารถนาจะได้รับจากพระสวามีของพระนางเอง ตั้งแต่พระนางโยโสธราเสด็จมาถึงกรุงกบิลพัสดุ์ในฐานะเจ้าสาวของเจ้าชายสิหัตถะ เจ้าชายเทวทัตก็ได้ทรงแสดงในสายพระเนตรแรกให้ประจักษ์ถึงความเสน่หาอันทำให้พระนางโยโสธราหวั่นพระทัยมาแล้ว ในแผนการนั้นเจ้าชายเทวทัตจะกระทำพระองค์เป็นคู่แข่งรักหักสวาทกับเจ้าชายสิหัตถะ เพียงแต่เหตุผลที่ทรงกระทำเช่นนั้นมิใช่ความรัก หากเป็นความชิงชังอย่างร้ายกาจ เจ้าชายเทวทัตทรงต้องการที่จะได้พระนางโยโสธรามาเป็นของตน ส่วนหนึ่งเป็นเพราะความมั่งคั่งของพระนาง อีกส่วนหนึ่งก็คือความริษยาที่ทรงมีต่อเจ้าชายสิหัตถะผู้ซึ่งดูเหมือนจะทรงแย่งทุกสิ่งไปจากพระองค์ ยิ่งกว่านั้น การได้พระนางโยโสธราก็คือบันไดสู่อำนาจและเป็นผู้สืบทอดบัลลังก์ต่อจากพระเจ้าสุทโธทนะ เจ้าชายเทวทัตทรงใช้พระปรีชาสามารถในการประพันธ์บทกวี พระองค์ทรงใช้บทของคำและหูสองสามคู่

จากเสื่อที่ทรงนำมาได้เพื่อเป็นเครื่องแสดงออกถึงความรักที่ทรงมีต่อพระนางโยโสธรา แต่พระนางได้ทรงขับไล่เจ้าชายให้พ้นไป และได้ทรงบริภาษเจ้าชายเทวทัตว่าเป็น “คนทะเล้ง” เจ้าชายห่มพระองค์ลงแทบพระบาทของพระนางโยโสธรา และได้ทรงพบว่า พระเทวีไม่สนพระทัยในพระองค์เลยแม้แต่น้อย อย่างไรก็ตามการกระทำของเจ้าชายเทวทัตได้ทำให้พระนางสับสนมิใช่น้อย พระเทวีทรงซึ่งพระทัยพระองค์เองว่าทรงรู้สึกอย่างไรกันแน่ ในอีก 8 ปีต่อมา พระนางโยโสธราได้ทรงขึ้นเป็นผู้ปกครองแผ่นดินครองราชบัลลังก์ และได้ทรงผิตหวังอย่างใหญ่หลวงหลังจากได้ทรงพบพระสวามีอีกครั้งหนึ่งในฐานะองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าหลังจากที่พระเจ้าสุทโธทนะสวรรคตแล้ว

หลังจากเจ้าชายเทวทัตทรงผิตหวังครั้งแรกนี้แล้วตั้งแต่เจ้าชายสิทธิัตถะยังไม่ได้ทรงผนวช เจ้าชายมิได้ทรงย่อท้อที่จะเอาชนะพระทัยพระเทวีโณมงามแห่งมหาศัตรุของพระองค์ให้ได้ ด้วยความเกลียดชังริษยาและหวังขึ้นสู่อำนาจ เจ้าชายเทวทัตได้ทรงร่วมมือกับหัวหน้าพราหมณ์ปุโรหิตอयाสยะอังกิระกับบรรดาพราหมณ์และนักบวชชั้นสูงแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ หัวหน้าพราหมณ์ปุโรหิตวางแผนให้เจ้าชายขึ้นสู่อำนาจโดยจะต้องทรงหาทางอภิเษกสมรสกับพระนางโยโสธราให้ได้ แต่ก่อนที่จะทำเช่นนั้นได้ จะต้องกำจัดพระเจ้าสุทโธทนะโดยการวางยาพิษปลงพระชนม์พระองค์ให้พ้นทางไปเสียก่อน และพระนางโยโสธราในฐานะผู้สืบราชบัลลังก์จะต้องหันไปหาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และจะต้องถูกปฏิเสธจากพระพุทธองค์อย่างแน่นอน และนี่ก็คือโอกาสของเจ้าชายเทวทัตที่จะใช้เล่ห์เพทุบายทำเสน่ห์ต่าง ๆ เพื่อเอาชนะพระทัยพระนางโยโสธราให้ได้ หลังจากพระเทวทัตถูกปฏิเสธจากพระนางเมื่อ 8 ปีที่แล้ว คราวนี้พระองค์ทรงตัดสินใจที่จะเอาชนะพระทัยพระนางให้ได้ด้วยการบำเพ็ญทุกขกิริยาทรมาณตนเช่นเดียวกับที่พระสวามีของพระนางเคยทรงปฏิบัติมาแล้ว

“โอ ข้าปรารถนาที่จะพร่ำสวดภาวนาต่อเทพเจ้า / พระผู้
เป็นเจ้า, ทำให้ข้าแข็งกล้าขึ้น ปรารถนาที่จะทรมาณตนแสนสาหัส อย่าง
ที่ไม่มีผู้ใดเคยทำมาก่อน ; กอปรด้วยพลังแห่งเวทมนตร์, อย่างที่ไม่มี
ผู้ใดเคยมี, ข้าจะเป็นเจ้าของพลังนั้น จงฟัง ข้าได้สดับเรื่องราว

ของผู้ทรمانคนผู้ยิ่งใหญ่ทั้งปวง ที่ต่างอดกลั้นละโลกีย์และสามารถ
ทำสิ่งมหัศจรรย์มากมาย, ที่ทำให้แม้แต่เหล่าเทพเจ้าเองก็ยิ่งต้อง
หวาดกลัว [...]

เพราะว่า, คือพระผู้ทำลาย, คือมหาเทพแห่งการสวดภาวนา
อ่อนวอน, องค์พระกาฬพระคิเวเจ้า! ที่ปรารถนาด้วยการสวดภาวนา
อันไม่รู้จบที่จะทำให้เหล่าเทพเจ้าแห่งสรวงสวรรค์ทั้งปวงต้องสิ้นเทา
และเหล่าเทพเจ้าเหล่านั้น เพื่อที่จะสามารถดำรงตนอยู่ได้ต่อไปได้ส่ง
ข้าให้แก่พระนางโยโสธรา

(Karl Gjellerup, 1907: 107 – 108)

ทั้งหมดนี้ เจ้าชายเทวทัตทรงสามารถทำสำเร็จทั้งหมด เจ้าชายทรงทรมาน
พระองค์อย่างแสนสาหัส ทั้งทุกสิ่งไว้เบื้องหลังโดยไม่ทรงแยแส ทั้งที่ก่อนหน้านี้เจ้าชาย
เทวทัตเป็นผู้นิยมชมชื่นในการบริโภคอาหารอันประณีตรสเลิศ นอกจากนี้ก็ยิ่งทรงเล็ก
ยุ่งเกี่ยวกับหญิงทั้งปวง ความริษยาและความเกลียดชังของพระองค์ที่มีต่อพระญาติ
คือ เจ้าชายสิทธัตถะนั้นเป็นแรงกระตุ้นอย่างแรงกล้าสำหรับการแก้แค้นที่มีใช้เพียง
เจ้าชายสิทธัตถะเท่านั้นที่จะได้รับผล ในการนี้พระเจ้าสุทโธทนะผู้เป็นพระบิดาก็จะต้อง
ถูกลอบปลงพระชนม์ด้วย หรือแม้แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเอง เจ้าชายเทวทัต
ได้วางแผนไว้ว่าจะปลงพระชนม์ด้วยเช่นกัน ในฐานะคู่แข่งของพระผู้มีพระภาคเจ้า
เจ้าชายเทวทัตแสดงพระองค์เป็นผู้ทรمانผู้ศักดิ์สิทธิ์ ทั้งยังทรงดำรงยศเป็นเจ้าชาย
เท่าเทียมกับพระพุทธองค์ด้วย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเจ้าชายเทวทัตจะมีข้อแตกต่าง
กันหลายประการ แต่ทั้งสองพระองค์ยังทรงมีข้อที่เหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งคือ พระโคตม
ทรงรักพระนางโยโสธราเช่นเดียวกับพระองค์

ทั้งนี้เมื่อเจ้าชายเทวทัตทรงวางแผนการทั้งหลายนั้น มิได้ทรงล่วงรู้ความรู้สึก
ของพระพุทธองค์ที่ทรงมีต่อพระเทวีของพระองค์เลย พระเทวทัตเมื่อได้ทรงบำเพ็ญ
ทุกริกิริยาจนมีฤทธิ์เหาะเหินเดินอากาศได้และทรงเป็นผู้พิชิตเหล่าเทพทั้งปวง ทั้งยังทรง
สามารถทำให้เหล่าสงฆ์ผู้เป็นสานุศิษย์ของพระศาสดาพากันหันมาเชื่อถือเลื่อมใส

ในตัวพระองค์ นั้นย่อหมายถึงความแตกแยกในหมู่สงฆ์อันนับเป็นอนันตริยกรรม¹⁵ อีกด้วย

พระเทวีโสธราผู้ซึ่งถูกพระสวามีทอดทิ้ง ผู้ซึ่งทรงโยยหาในวีรบุรุษเสมอมา จึงได้ทรงหันมาหาพระเทวทัต ผู้พิชิต นักรบ และนักบุญ ในขณะที่เจ้าชายสิทธัตถะ เมื่อทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามิได้ทรงแยแสพระเทวีเลยแม้แต่น้อยเป็นเวลาถึง 8 ปี พระเทวทัตทรงเฝ้าร่ำพินิจว่า ทำอย่างไรพระองค์จึงจะพิชิตพระพุทธรองค์ได้

“ด้วยประการฉะนี้แหละ ความรักที่มีต่อพระโคตมะ
ก็จะหมดสิ้นไป และข้าละหรือที่จะได้อยู่เคียงข้างพระเทวี
ข้างข้างแลเห็นทุกสิ่ง และแล้วก็จะได้ปลงพระชนม์พระองค์
หรือไม่ก็ปลิดชีพตัวเอง”

(Karl Gjellerup, 1907: 105)

นี่คือพระเทวทัตผู้ทรงเป็นคู่แข่งแห่งพระศาสดาที่ได้ทรงเอาชีวิตของพระองค์เองเป็นเดิมพัน พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายอมไม่ทรงปล่อยพระองค์ให้ตกอยู่ในความริษยา ความเกลียดชัง หรือถูกครอบงำด้วยอารมณ์ที่แสวงหาการแก้แค้น พระศาสดามีอาการที่มีความรักทางโลกได้ ความรักของพระองค์ที่มีต่อพระเทวีโสธราเป็นความรักอันบริสุทธิ์ นั่นคือ พระพุทธรองค์ทรงมีพระประสงค์ที่จะช่วยให้พระนางพ้นทุกข์จากบ่วงแห่งวิญญูสงสาร

เราจะได้ทราบต่อไปนี้ว่า พระเทวทัตจะใช้อำนาจแห่งมนต์ด่าล่อหลอกพระนางโยธราอย่างไร และพระเทวีรอดพ้นจากการทดสอบนี้ได้อย่างไร

3) อำนาจมนต์ด่า ชื่อเสียงเกียรติยศ และความร่ำรวย

งานเลี้ยงฉลองต้อนรับเจ้าชายสิทธัตถะเมื่อทรงกลับจากแดนไกลที่พระเจ้าสุทโธทนะพระราชบิดาทรงเตรียมไว้เริ่มด้วยเสียงกลอง ฉาบ ขลุ่ย และการเดินรำเสื่อ

¹⁵อนันตริยกรรมคือกรรมหนัก กรรมที่เป็นบาปหนักที่สุด ดัดทางสวรรค์ ดัดทางนิพพาน กรรมที่ให้ผล คือ ความเดือดร้อนไม่เว้นระยะเลยมี 5 อย่างคือ 1. มาตุฆาต ฆ่ามารดา 2. ปิตุฆาต ฆ่าบิดา 3. อรหันตฆาต ฆ่าพระอรหันต์ 4. โลหิตุปบาท ทำร้ายพระพุทธรเจ้าจนถึงยังพระโลหิตให้ห้อขึ้นไป 5. สังฆเภท ทำสงฆ์ให้แตกกัน ดู พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (เชิงอรุณที่ 2) : 310

ของเหล่านางรำเพื่อบูชาเจ้าแม่กาลี บรรดานางรำผู้มีรูปโฉมงดงามเหล่านี้ต่างพยายามที่จะร้ายรำเพื่อช่วยวนเจ้าชายหนุ่ม นางรำเหล่านั้นสวมเพียงเครื่องประดับเพชรพลอยละลานตาปกปิดร่างกายที่ปราศจากพิศดารภรณ์ แต่นางเหล่านี้ก็มีอาการเรียกร้องความสนใจจากเจ้าชายได้เลย พระราชบิดาสุทโธทนะ จึงทดสอบพระราชโอรสต่อไปโดยล่อให้เจ้าชายสิทธัตถะเชื่อว่า อาณาจักรแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ของพระองค์กำลังถูกข่มขู่โดยพระเจ้าพิมพิสารแห่งกรุงราชคฤห์ผู้ปกครองแคว้นมคธ จุดหมายต่อไปก็คือ เจ้าชายสิทธัตถะควรที่จะทรงเป็นผู้ปลดปล่อยนครโกสัมพีให้พ้นจากอำนาจของเจ้าผู้ครองนคร ผู้กดขี่คือ พระเจ้าอุเทน นั่นจะทำให้เจ้าชายสิทธัตถะเป็นผู้ปลดปล่อยและเป็นไปตามคำทำนายว่า จะทรงเป็น “จอมราชาแห่งราชันย์ทั้งปวง”

การทดสอบของพระเจ้าสุทโธทนะครั้งนี้ทำให้เจ้าชายสิทธัตถะทรงหวั่นไหว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตทรงดื่มด่ำในบรรยากาศแห่งสงครามอันยิ่งใหญ่ อีกทั้งพระราชบิดายังทรงสัญญาว่าจะทรงแบ่งราชอาณาจักรให้ทรงครองร่วมด้วย

และในเสี้ยววินาทีนั่นเอง เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะทรงชกดาบออกจากฝักแล้วชูขึ้นเหนือศีรษะ ทรงรู้สึกว้าวุ่นเสียใจและพระราชอำนาจเป็นสิ่งที่ไม่ตายไม่หายสูญ และนี่เป็นเสี้ยววินาทีเดียวที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตเกือบจะพ่ายแพ้ต่อการทดสอบ ในวินาทีนั่นเอง พระเทวทัตผู้ซึ่งทรงรู้จักพระญาติของพระองค์อย่างดีมาก และทรงต้องการที่จะกันเจ้าชายสิทธัตถะจากเกียรติยศอันเลื่องลือและชัยชนะอันเกรียงไกรนี้ ได้ทรงแยมพระโอษฐ์เหลือบพระเนตรไปที่ดาบอย่างมีเลศนัย พร้อมเปล่งวาจาชื่นชมว่า ประกายมันปลาบแห่งดาบของวีรบุรุษในพระหัตถ์แห่งเจ้าของเริ่มรู้สึกได้ลวงหน้าถึงเลือดจำนวนมากมายที่จะหลั่งก่อนที่จะได้ทรงพิชิตโลก

พระรับสั่งของเจ้าชายเทวทัตที่ฟังเผิน ๆ เหมือนจะเป็นถ้อยคำชมเชย ได้ทำให้เจ้าชายสิทธัตถะทรงระลึกได้ถึงความทารุณโหดร้ายของสงคราม ถึงความไร้สาระของเกียรติยศชื่อเสียงเหล่านั้น เจ้าชายสิทธัตถะทรงเปล่งเสียงร้องอันดัง ทรงขว้างพระแสงดาบไปเสีย กุมพระเศียรด้วยพระหัตถ์ทั้งสอง

ความพยายามของพระราชบิดาไม่เป็นผลอีกครั้งและความปรารถนาของพระเทวทัตก็สมประสงค์ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตทรงชนะการทดสอบ แต่พระพุทธองค์ยังทรงต้องเผชิญกับการทดสอบอีก การบำเพ็ญตะบะของพระเทวทัต

ได้ทำให้พระองค์ทรงมีอำนาจมนต์ดำชั้นสูงที่ทำให้ทรงเชื่อว่าจะสามารถเอาชนะศัตรู
 คู่อาฆาตได้สำเร็จ คำสัญญาของหัวหน้าพราหมณ์บุโรหิต อายาสยะ อังกิระ เป็นไปตามที่
 ตกลงกัน พระเจ้าสุทโธทนะทรงถูกลอบปลงพระชนม์ด้วยยาพิษ แต่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 นั้น พระเทวทัตมีอาจปลงพระชนม์ได้ด้วยมนต์ดำที่ทรงได้มาจากการบำเพ็ญตบะ
 ด้วยทรงเป็นผู้อยู่เหนือเวทมนตร์ทั้งปวง พระเทวทัตทรงรู้ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าใน
 ฐานะมนุษย์อาจปรีณิพพานได้ด้วยเหตุธรรมชาติไม่ใช่เหตุที่เกิดจากเวทมนต์
 แต่ก่อนที่พระพุทธร่องค์จะสิ้น พระเทวทัตจะต้องทรงได้พระนางยโสธราเสียก่อน พระเทวี
 เปรียบเสมือนลูกศรของคันธนูที่พระเทวทัตเป็นผู้ทรงยิง ก่อนอื่น เจ้าชายพระญาติ
 แห่งวงศ์ศากยะจะต้องทรงเอาชนะพระทัยของพระเทวีให้ได้และทำให้พระนางทรงเชื่อมั่น
 สูงสุดในพระองค์ว่า พระเทวทัตผู้เป็นยิ่งใหญ่นือเหล่าเทพในสรวงสวรรค์และสามารถ
 ที่จะทรงทำทุกอย่างและทำลายทุกสิ่งเพื่อถวายแก่พระนางได้ เพราะ “เสื่อย่อมไม่ละความ
 กระจายเลือด และพระเทวทัตย่อมไม่ทรงหยุดที่จะรัก”¹⁶ แม้แต่เหล่าเทพดาทั้งหลาย
 ก็ยังไม่สามารถเบี่ยงเบนพระทัยของพระเทวทัตให้เอนเอียงไปจากพระเทวียโสธราได้
 พระเทวทัตทรงพยายามที่จะชักจูงพระนางให้เชื่อว่าเวทมนตร์ขลังของพระองค์นั้นทำให้
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่อาจเหนือพระองค์ได้เลย และด้วยเวทมนตร์เหล่านี้ ทั้งสวรรค์และ
 โลกสยบอยู่แทบพระบาทของพระองค์ เวทมนตร์โยคีของพระองค์คือเวทมนตร์ที่แทบไม่มี
 ผู้ใดเคยฝึกฝน จนสามารถใช้และบังคับมันได้ราวกับในสมัยบรรพกาล เป็นเวทมนตร์ที่
 พระเทวทัตทรงได้จากองค์เทพศิเวงที่เดียว และพระเทวทัตมิได้ทรงแสดงเวทมนตร์นี้
 กับพระเทวีผู้งามเลิศโดยตรง หากแต่กลับใช้เวทมนตร์บังคับ วีระ เจ้าชายหนุ่มแห่งศากยวงศ์
 แทน เจ้าชายวีระทรงได้รับมาลีดอกหนึ่งจากพระเทวทัตที่ได้โยนให้พระองค์ตรงถนน
 อินทรา - สาคร์สันเป็นถนนทางเข้าปราสาท และนับแต่บัดนั้น เจ้าชายวีระก็มีเคียดขอมที่
 จะห่างจากบุปผาดอกนั้นเลย เพราะมาลีดอกนี้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำหรับพระองค์และ
 เป็นทุกสิ่งสำหรับพระองค์ และอำนาจยิ่งใหญ่นี้เองที่พระเทวทัตยอมที่จะสละเพื่อพระเทวี
 ยโสธรา ก็นี่แหละ เราก็ได้ประจักษ์ว่า พระพุทธร่องค์ “ผู้ซึ่งเฝ้าแต่ระวังรักษาความศักดิ์สิทธิ์
 อันบริสุทธิ์ที่ผิด ๆ ไว้ด้วยความกลัว” และเป็นผู้ซึ่งแม้แต่พระมหาลีของพระองค์เอง

¹⁶Karl Gjellerup, 1907 (เชิงอรธที่ 1), Das Weib des Vollendeten : 171

“ก็ยิ่งเกือบมิกล้าที่จะทอดพระเนตรมอง” หรือองค์เทวทัตผู้ซึ่งพร้อมที่จะยอมสละ “อำนาจอันแก่กล้า เพียงเพื่อพลีถวายต่อความงามของพระนางยโสธราและยอมสละสิ่งอื่น ๆ ทั้งหมดเพื่อพระเทวี” เพื่อที่จะได้เทวีแห่งพระสัพพัญญูมาครอบครอง¹⁷ ในกรณีนี้ พระเทวทัตมิได้เพียงแสดงฤทธิ์เฉพาะการเหาะเหินเดินอากาศเท่านั้น เจ้าชายได้เสนอพระเทวีที่จะทรงสละ อำนาจอิทธิฤทธิ์และสรรเสริญทุกชั้นฟ้าร่วมกับพระองค์เพื่อที่จะภริมย์herrchar่วมกัน และหลังจากพิธีอภิเษกสมรส ทั้งสองพระองค์ก็จะได้ทรงยินดี “ร่วมกัน” ในพระโอรสธิดาผู้ซึ่งเปรียบประหนึ่งคือราชวงศ์อันเรืองรองแห่งผู้ปกครองโลก

นอกจากนี้ พระเทวทัตยังให้พระเทวีทรงมีโอกาสเลือกทางเดินของพระนาง ในการทดสอบครั้งนี้เอง พระเทวียโสธราทรงพ่ายแพ้อย่างสิ้นเชิง พระนางเสด็จไปหาองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตั้งที่พระเทวทัตได้คาดการณ์ไว้ล่วงหน้าแล้วหลังจากที่บรรดาพระญาติแห่งศากยวงศ์มอบตำแหน่งพระราชินีแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ให้แก่พระนาง พระเทวียโสธราทรงประกาศแก่ศากยวงศ์เหล่านั้นว่าพระนางจะทรงเสด็จไปร้องขอพระพุทธรองค์ให้ทรงกลับมาเป็นผู้ปกครองแผ่นดินร่วมกับพระนาง

เทวีแห่งพระสัพพัญญูทรงขอร้ององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้กลับมาหาพระนางเพื่อครองราชบัลลังก์ ทั้งพระนางยังได้ทรงส่งพระราหุลราชโอรสให้ไปหาพระราชบิดาด้วย เหล่าขุนนางแห่งศากยวงศ์ต่างพากันโห่ร้องยินดีและร้องขอให้พระสัพพัญญูทรงกลับมาครองราชย์สมบัติ ความเห็นนี้ แม้พระภิกษุสาวกแห่งพระพุทธรองค์หลายพระองค์ก็ยิ่งเห็นดีด้วย องค์สุดท้ายคือพระอานนท์และสาวกผู้ซึ่งร้องขออย่างกระตือรือร้นต่อพระพุทธรองค์ให้ทรงรับข้อเสนอนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าควรที่จะทรงใช้กฎหมายและหลักคำสอนแห่งองค์อรหันต์มาครองโลก

แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ากลับทรงปฏิเสธข้อเสนอนี้ของพระเทวทัตและพระอานนท์โดยสิ้นเชิง และยังขอให้พระเทวทัตและพระอานนท์ทรงเป็นพระราชอาชญากรของบัลลังก์แทนพระองค์ พระเทวทัตก็ทรงฉลาดพอที่จะยังไม่ชิงบัลลังก์โดยปราศจากคำอนุญาตของพระนางยโสธรา ต่อเมื่อพระเทวีทรงผิตหวังอย่างรุนแรงที่ทรงถูกพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปฏิเสธ ทั้งพระพุทธรองค์ยังได้ทรงกล่าวอนุญาตมอบพระนางให้แก่เจ้าชายผู้ทรงเกียรติยศสูงสุด เจ้าชายเทวทัต ราชสกุลผู้สูงส่งแห่งศากยวงศ์เพื่อเป็นรางวัลความมั่นคงต่อพระเทวี นั่นแหละ เจ้าชายเทวทัตจึงได้ทรงยินยอมรับเกียรติยศนี้

“หลังจากพระดำรัสแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ความเจ็บ
 แม้คลุมไปทั่ว เป็นความเจ็บแห่งความผิดหวังและความคาดหวังอย่าง
 รุนแรง พระเทวียโสธราประทับยืนงงัน พระทัยปั่นป่วนด้วยแรงต่อสู้
 ภายใน พระพักตร์ขาวซีด พระวรกายซึ่งเครียด ทรงหายพระทัย
 ลึกหนักหน่วง สายพระเนตรทอดมองไปพบเจ้าชายเทวทัตขณะที่เจ้า
 ชายทรงยืนขึ้นตรงและก้าวไปข้างหน้า 2 - 3 ก้าว และราวอุกมณฑ์
 สะกด พระเทวีทอดพระเนตรพระเทวทัต และแล้วก็ทรงฝันพระพักตร์
 อย่างรวดเร็ว ราวกับทรงตื่นจากพระสุบินไปยังเหล่าขุนนางแห่งศากยะ”

(Karl Gjellerup, 1907: 199)

พระนางยโสธราทรงปรารถนาที่จะเป็นราชินีแห่งองค์กษัตริย์คือพระสัมมา
 สัมพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียว แต่พระนางทรงปรารถนาพระพุทธรูปในแบบของพระนาง
 และพระพุทธรูปในลักษณะนั้นไม่มี องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีเวทมนตร์สามารถ
 ทำปาฏิหาริย์ได้เช่นกัน แต่มีเคยทรงแสดงปาฏิหาริย์โดยไม่จำเป็นหรือตามแต่จะทรง
 พอพระทัย พระเทวียโสธราพร้อมเหล่ากษัตริย์แห่งศากยวงศ์ อีกทั้งเหล่าพระภิกษุแห่ง
 พระพุทธศาสนาอีกหลายรูป ยังมิได้เข้าใจเลยแม้แต่น้อยว่า อาณาจักรแห่งองค์พระสัมมา
 สัมพุทธเจ้านั้นมิใช่อาณาจักรทางโลก พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่อาจเป็นทั้งพระพุทธรูป
 และพระราชาได้ในเวลาเดียวกัน และนี่เองที่ทำให้เหล่าผู้ปกครองแห่งศากยะทรงเรียกร้อง
 จากองค์โคตมะในสิ่งที่เป็นไปได้

4) เทวียโสธราทรงเปลี่ยนแปลง

ความปรารถนาหนึ่งเดียวของพระนางยโสธราคือการได้อยู่เคียงคู่กับ
 พระสวามีสิทธิ์ตะอีกครั้ง โดยไม่ทรงสนพระทัยว่าจะในฐานะเจ้าชายสิทธิ์ตะหรือใน
 ฐานะสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ความปรารถนานี้คงจะสัมฤทธิ์ผลหากพระสวามี
 ของพระนางไม่เสด็จเข้าสู่ทางที่จะดับทุกข์มุ่งสู่ปรินิพพาน และตั้งแต่นั้นพระเทวีก็ต้อง
 เผชิญกับศึกภายในพระทัยจนกว่าจะถึงการตัดสินใจพระทัยที่จะมุ่งเข้าสู่ทางแห่งการดับทุกข์นี้

หลายต่อหลายปีระหว่างระยะเวลาในช่วงนั้น พระนางจึงตกอยู่ในห้วงทุกข์หนักหน่วง พระเทวีแห่งศากยวงศ์ต้องทรงฝืนพระทัย ฝืนความปรารถนาส่วนพระองค์ร่วมมือกับ พระเจ้าสุทโธทนะกระทำการล่อหลอกเพื่อให้ได้พระสวามีกลับคืนมาและยังทรงตก เป็นเครื่องล่อพระเทวทัต ศัตรูของพระสวามีอีกด้วย

การประพฤติน่าเบียดเบียนเหล่านี้ของพระเทวีโยธราธรรมาจากความเห็นผิดของ พระนาง สำหรับพระนางโยธราตั้งแต่ทรงพระเยาว์ มีเพียงเจ้าชายสิทธัตถะพระองค์เดียว อยู่ในพระทัย สิ่งที่ทรงปรารถนาที่สุดก็คือมีเจ้าชายสิทธัตถะอยู่เคียงข้างในฐานะผู้พิชิต โลก และแม้พระสวามีจะได้เปลี่ยนเป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วก็เป็นสิ่งไร้ ความหมายสำหรับพระนาง เจ้าชายสิทธัตถะในฐานะพระอาจารย์แห่งมนุษยชาติ พระ สัพพัญญูผู้รู้แจ้งในธรรมตามความเป็นจริงทุกสิ่ง ผู้ซึ่งแม้แต่เหล่าเทพเทวดาในสรวงสวรรค์ ก็ยังรอคอยเพื่อได้รับการโปรดให้พ้นทุกข์เหล่านี้ สำหรับพระนางแล้วล้วนแสดงว่า เจ้าชาย สิทธัตถะคือผู้พิชิตผู้ยิ่งใหญ่ แต่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในลักษณะนี้ไม่มี

อย่างไรก็ตาม ความเห็นผิดของพระนางโยธราสามารถเข้าใจได้และอธิบายได้ ก่อนที่เจ้าชายสิทธัตถะจะบรรลอรหัตต์ ยังไม่มีองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในประเทศ อินเดีย มีแต่ลัทธิความเชื่อหลายลัทธิหลายสำนัก ที่หลัก ๆ ก็คือลัทธิพราหมณ์และฮินดู ทั้งพระนางโยธรา พระสัสสุระของพระนางคือพระเจ้าสุทโธทนะและเหล่าเจ้านาย ทุกพระองค์แห่งศากยวงศ์ต่างนับถือเหล่าเทพเจ้าของลัทธิฮินดูทั้งสิ้น ทุกพระองค์รวมถึง คนส่วนใหญ่ในอินเดียก็มองโลกจากแง่มุมของลัทธิฮินดู พระนางโยธราทรงใช้พระชนม์ชีพอยู่ในความไม่รู้ ในขณะที่พระเจ้าสุทโธทนะผู้ทรงสติปัญญาเฉลียวฉลาดและมีประสบการณ์โลกมากกว่า สามารถที่จะมองทะลุปรุโปร่งได้ถึงผลของการที่พระโอรส สิทธัตถะของพระองค์จะทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้

และนี่ก็เป็นครั้งที่สองแล้วที่พระนางโยธราทรงถูกพระสวามีปฏิเสธ แต่พระเทวี ก็ยังคงทรงยึดมั่นอยู่ในความเชื่อและความรักอันมั่นคงที่ทรงมีต่อพระสวามีอย่างไม่เสื่อมคลาย พระนางถูกบีบให้กระทำการในสิ่งที่ตนเองก็ไม่ทรงพึงประสงค์ ในขณะที่เจ้าชาย สิทธัตถะทรงประพฤดิพระองค์ตรงตามที่ทรงตั้งพระทัยไว้ นั่นคือ การต่อสู้กับกิเลสตัณหา ทั้งปวงเพื่อหาหนทางสู่ความดับทุกข์และพ้นจากบ่วงแห่งวิภวสังสารเวียนว่ายตายเกิดมิรู้จบสิ้น

อะไรเล่าที่สามารถนำพระนางยโสธราเข้าสู่หนทางแห่งการดับทุกข์ได้ พระนางต้องทรงทนรับความผิดหวังอย่างรุนแรงหลังจากถูกพระสวามีปฏิเสธถึงสองครั้งสองครา จนในที่สุดพระเทวีจำต้องรับเจ้าชายเทวทัตไว้ในฐานะพระสวามี และเช่นเดียวกับที่เจ้าชายลิหิตัถะที่ต้องทนทุกข์บำเพ็ญบารมี พระนางยโสธราต้องทนรับความทุกข์สาหัสจากการจากไปของพระสัสสุระ องค์กษัตริย์แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ และที่รุนแรงเกือบจะทรงรับไม่ได้ก็คือการจากไปของนางกำนัลคนสนิทผู้กล้าหาญของพระนางเอง – สิตา ผู้ซึ่งได้รับคำสั่งของพระนางให้นำเครื่องประดับล้ำค่าของเจ้าหญิงแห่งศากยวงศ์กลับสู่ราชวัง และต้องสิ้นชีวิตระหว่างทาง ทั้งนี้ พระเทวีทรงทำตามคำแนะนำของพราหมณ์ผู้เป็นหัวหน้าพระสูงสุดของราชสำนักที่ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะไม่ทรงโปรดที่จะเห็นพระเทวีแต่งองค์ประดับอาภรณ์ล้ำค่า พระนางยโสธราจึงทรงรู้สึกผิดว่ามีส่วนในการสิ้นชีวิตของนางกำนัลคนสนิท นับเป็นทุกข์ผ่านมรณาที่มาพร้อมกับความรู้สึกผิด

ข่าวโศกนาฏกรรมสุดท้ายที่พระนางยโสธราทรงได้รับก็คือ ข่าวการปรินิพพานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงถูกกึ่งไม้ใหญ่หักโค่นตกลงมาทับพระองค์ พระเทวีทรงชวนเซด้วยความโกรธและเศร้าหมองอย่างลึกซึ้ง ถึงกับทรงสั่งจับพระเทวทัตผู้ซึ่งประกาศว่าเป็นผู้รับผิดชอบการเข้าสู่ปรินิพพานขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ความโศกาอาดูรเพิ่มทับถมเป็นทวีคูณจนกระทั่งพระเทวีแห่งพระสัพพัญญูทรงตัดสินใจปลงพระชนม์พระองค์เองในกองไฟแห่งพิธิสตี

อย่างไรก็ตาม องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาทันเวลา ก่อนที่พระเทวียโสธราจะทรงกระโดดเข้าไปในกองเพลิง และความจริงเรื่องแผนการร้ายเพื่อลอบปลงพระชนม์องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยพระเทวทัตก็ถูกเปิดเผย พระเทวทัตถูกจับโดยพระเสาวนีย์ของพระเทวียโสธราและต้องประสบชะตากรรมสู่ความตายเช่นกัน องค์ศัตรูแห่งพระสัพพัญญูเคียดแค้นในความพ่ายแพ้ของตนและได้ทรงหนีจากสถานการณ์นี้โดยการปลงพระชนม์ชีพของพระองค์เอง และด้วย "ความตาย" ของพระเทวทัตในเบื้องท้ายนี้เองที่ทำให้พระเทวีแห่งพระสัพพัญญูได้เรียนรู้ถึงความจริงแห่งชีวิตและมรณา กระนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงอธิบายว่า ความตายของพระเทวทัตยังมีใช้จุดจบของเรื่องราวทั้งปวง พระพุทธองค์ทรงมีพระทำนายว่า พระเทวทัตจะได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในชาติสุดท้ายของพระองค์ นั่นคือ ในท้ายที่สุด พระเทวทัตก็ได้กลับกลายเป็นผู้ที่สละชีพแทนพระเทวี

จะเห็นได้ว่าเพียงชั่วขณะหนึ่ง ความตายเป็นของง่ายและน่าพิสมัยสำหรับ พระนางโยโสธรา และการทอดพระเนตรเห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากลับทำให้ชีวิตดูเป็นเรื่องยากสำหรับพระนาง แต่พระพุทธองค์ก็ได้ทรงชี้ให้เห็นว่า ชีวิตที่ต้องทนทุกข์อยู่มีรูปลักษณ์ต่างหากที่เป็นเรื่องยากลำบาก จะมีก็เพียงการดับทุกข์ได้เท่านั้นที่จะทำให้ชีวิตเป็นเรื่องง่าย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงนำความตายไปเสียจากพระเทวี และพระนางก็ทรงปรารถนาที่จะให้พระองค์ทรงนำชีวิตของพระนางไปเสียด้วย การสิ้นพระชนม์ของพระเทวทัต นั้นตรงกันข้ามโดยสิ้นเชิงกับการดำรงพระชนม์อยู่ของพระนางโยโสธรา

“สิ้นพระชนม์ในความสงสัย เพราะมิได้ทรงตระหนัก ถึงความจริงที่ปรากฏอยู่ในพระหฤทัยอันเร่าร้อน - รับสั่งผ่าน พระโอรสูร์อันบิดเบือน หม่อมฉัน - โอ, ช่างเต็มไปด้วยเรื่องร้ายแรงและ ร้ายกาจหม่อมฉันรู้สึกได้ในบัดนี้ - ว่าตกอยู่ในความกังขา, และด้วยความ ต้อร้อน หม่อมฉันได้ปิดริมฝีปากแน่นมียอมรับรู้ความจริงที่ตั้งก้อง อยู่ในหทัย (ของหม่อมฉัน)”

(Karl Gjellerup, 1907: 245-246)

และจากการที่ได้ประจักษ์ความจริงข้อนี้เองที่พระนางโยโสธราทรงหันไปหา พระพุทธองค์ เข้าสู่พระพุทธวิจนะและสถานะแห่งนางชี พระเทวีทรงสาบานตน 3 ครั้ง ทรงรับพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต พระเทวีแห่งพระศัพทัญญูของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงทำให้พระพุทธองค์ทรงสมบูรณ์ และด้วยพระเทวีนี้เอง ที่เป็นผู้ทรงเปิด มรรคาแห่งอิสตรีสู่ความเป็นภิกษุณีได้¹⁸

5) ท้ายเรื่อง - “ความรักที่สมบูรณ์”

เช่นเดียวกับนิยายตำนาน กามนิത്യผู้แสวงบุญ ละครตำนานเรื่อง เทวีแห่ง พระศัพทัญญู เป็นเรื่องแต่งที่มีเนื้อเรื่องและตัวละครอยู่ในประวัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

¹⁸อันที่จริง การบวชของสตรีเพศเริ่มที่พระนางปชาบดีโคตรมี ผู้มีศักดิ์เป็น “น้า” ของเจ้าชายสิทธัตถะ เป็นผู้ทรง เลี้ยงดูเจ้าชายมาตั้งแต่พระมารดา คือพระนางสิริมหามายาสิ้นพระชนม์ไม่นานนหลังประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ โดยพระอานนท์ เป็นผู้ทูลขอให้พระทูลเกล้าฯทรงอนุญาตให้สตรีบวชเป็นภิกษุณีได้ โดยพระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ก่อนว่า การบวชของสตรี จะมีอายุอายุยืนยาวอยู่ 500 ปี

เป็นเรื่องแต่งที่ควิได้แรงบันดาลใจเพียงจากข้อความสั้น ๆ ในบทประพันธ์ภาษาธิเบต เจ้าของบทประพันธ์ชาวเดนมาร์กตั้งความประสงค์ชัดเจนกับบทประพันธ์นี้ว่า ท่านต้องการที่จะใช้วรรณกรรมเป็นสื่อที่จะเปิดเผยให้ชาวเยอรมันได้รู้จักองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ซึ่งยังเป็นองค์ปริศนาสำหรับพวกเขาว่า พระองค์คือใคร และทรงสอนอะไร

ในละครดำนานเรื่องนี้ เยลเลอร์พผูกเรื่องชิงรักหักสวาท ความหึงหวง ความเกลียดชังอย่างลึกซึ้งที่สัมพันธ์กับแผนการล่อลวงของพระเจ้าสุทโธทนะและพระเทวทัต แสดงกิเลสตัณหาของมนุษย์ทางโลกเกี่ยวโยงถึงบาปมหันต์ทางธรรม ได้แก่ การแสวงหาอำนาจและการยุยงให้หมู่สงฆ์แตกกันด้วยกลอุบายแห่งมนต์ดำและปาฏิหาริย์ ทั้งหมดเป็นเรื่องที่ผูกขึ้นนำเสนอตามแบบขนบของละครตะวันตก เริ่มด้วยปมปัญหาและความขัดแย้ง เรื่องความกลัวที่เจ้าชายสิทธัตถะอาจจะทรงออกผนวช เรื่องพัฒนาและขมวดปมความขัดแย้ง เข้มข้นขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงจุดสูงสุดที่พระเทวทัตทรงสามารถชนะพระทัยพระนางยโสธราได้ และเรื่องก็ค่อย ๆ คลี่คลายจนถึงการสูญเสียของพระเทวี ความเข้าพระทัยอย่างลึกซึ้งในสภาพของทุกข์จนตัดสินพระทัยออกบวชในที่สุด

นับว่าเยลเลอร์พได้สร้างละครชีวิตด้วยจินตนาการที่ได้รับแรงบันดาลใจจากข้อความสั้น ๆ เพียงไม่กี่บรรทัดในบทประพันธ์ภาษาธิเบต เพื่อให้ชาวเยอรมันได้รู้จักองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างที่พระองค์ทรงเป็น นับว่าไม่ใช่เรื่องง่ายนัก ถ้าเราลองนึกถึงความเข้าใจของชาวตะวันตกที่เป็นคริสเตียน มีภาพของพระเจ้าและพระเยซูคริสต์อีกลักษณะหนึ่ง เป็นพระเจ้าผู้ทรงพระเมตตาสูงสุด เป็นพระเจ้าผู้สร้างโลกและมนุษย์ และ “...เพราะว่าพระเจ้าทรงรักโลก จนได้ทรงประทานพระบุตรองค์เดียวของพระองค์ เพื่อทุกคนที่วางใจในพระบุตรนั้น จะมีได้พิनाศ แต่มีชีวิตนิรันดร์” (พระคริสต์ธรรมคัมภีร์ใหม่ : โยฮัน (ยอห์น) บท 3 ข้อ 16) พระเจ้าของชาวคริสเตียนหรือพระเยซูฮาวาของชาวยิว คือพระองค์เดียวกัน ทรงเป็นผู้ทรงอนุภาพสูงสุด คือผู้สร้างโลก มนุษย์และทุกสรรพสิ่ง พระบุตรองค์เดียวของพระองค์ - พระเยซูคริสต์คือผู้ทรงรักโลกและมนุษย์ ทรงสละชีพถูกตรึงบนไม้กางเขนเพื่อไถ่บาปให้มวลมนุษย์ได้รอด พระเจ้าและพระคริสต์ที่มนุษย์ศรัทธาสูงสุดและเป็นผู้อยู่เหนือสรรพสิ่งเป็นผู้นำบันดาลชีวิตทุกสิ่งในโลก

และนี่คือเหตุผลที่ทำให้ศรัทธาในพระเจ้าของชาวยุโรปสั่นคลอนอย่างรุนแรงกับสภาวะในยุคแห่งหายนะที่ต้องทนทุกข์ทรมานแสนสาหัสอันเป็นผลจากการที่ชีวิตมนุษย์

เปลี่ยนแปลงจากหน้ามือเป็นหลังมือหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมตั้งแต่ช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 และยังได้มาเผชิญกับความเลวร้ายทารุณของสงครามโลกครั้งที่ 1 ก็ยิ่งตอกย้ำความเสื่อมศรีทซากังขาในศาสนาและศีลธรรม เพราะมนุษย์ไม่เข้าใจว่า พระเจ้ายอมให้สิ่งเลวร้ายทั้งปวงเหล่านั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร ชาวยุโรปไม่รู้เรื่องกฎแห่งกรรม ไม่เข้าใจเรื่องกฎแห่งกรรมในพุทธศาสนาว่าเป็นบุญแฉ่สำคัญของคำตอบสำหรับเรื่องนี้ ยังมีคำถามอีกมากมายหลายเรื่องที่ชาวยุโรปไม่สามารถหาคำตอบได้ในคริสต์ศาสนา

เอลเลอร์ฟูเป็นชาวตะวันตกที่เติบโตมาท่ามกลางขนบของศาสนาคริสต์ที่เน้นเรื่องความรักว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุดเช่นเดียวกับประเด็นอานุภาพแห่งความรัก ในนิยายตำนานเรื่อง กามนิตผู้แสวงบุญ นักประพันธ์ชาวโรปผู้นี้ได้ใช้ “ความรัก” เป็นสื่อโยงนำกามนิตเข้าสู่ปัญญาให้ตระหนักรู้ถึงทุกข์และการเวียนว่ายตายเกิดแห่งชีวิต ตระหนักรู้ถึงความไม่เที่ยงของสุขในรักอันไม่เที่ยงแท้ยั่งยืน ไม่มีตัวตน บังคับบัญชาไม่ได้ และกามนิตก็ได้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดเข้าสู่ทางนิพพานในที่สุด

ในละครตำนาน เอลเลอร์ฟูได้ใช้ “ความรัก” เป็นสื่อทางวรรณศิลป์เช่นกัน เป็นความรักอันท่วมท้นของพระเทวีโสธราที่มีต่อพระสวามีของพระนางที่ช่วยสื่อให้เราได้ตระหนักถึงคุณสมบัติและคุณลักษณะขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะสำหรับชาวเยอรมันผู้อ่านบทละครเรื่องนี้ จากเรื่องราวในจินตนาการของนักประพันธ์ชาวเดนมาร์ก “ความรัก” ได้นำพระนางโยธราเข้าสู่สนามทดลองของกามตันหาเพื่อลวงล่อพระสวามีทุกวิถีทาง และพระพุทเจ้าในอนาคตก็ต้องทรงถูกทดสอบด้วย เจ้าชายสิทธัตถะทรงมีชัยชนะเหนือกิเลสตันหาทั้งปวง โดยเฉพาะชัยชนะที่จะไม่รับชื่อเสียงเกียรติยศในฐานะจอมราชันและจอมทัพผู้เกรียงไกรเหนือดินแดนทั้งปวง อันเป็นกิเลสเดียวที่ทำให้พระพุทเจ้าในอนาคตทรงหวั่นไหว หาใช่ความรื่นรมย์ในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส หรือ ความตาย การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก หรือ “ความรัก” เช่น ความรักของพระเทวีแห่งพระสัพพัญญู

สิ่งที่ทำให้พระเทวีแห่งพระสัพพัญญูทรงได้คิดและเข้าสู่ทางแห่งพระศาสนา ไม่ใช่ความอาดูรอันเกิดจากความผิดหวังอย่างรุนแรงในรัก การพลัดพราก และความตายเช่นกัน แต่เป็นการยอมรับชีวิตที่เป็นทุกข์อย่างที่เป็นจริง น้อมนำเข้าสู่ปัญญาเข้าใจอันลึกซึ้งด้วยตัวของพระนางเองว่า ชีวิต คือ ทุกข์

เอกสารอ้างอิง

- พรสวรรค์ วัฒนางกูร (2555), ตะวันออกในตะวันตก – การรับพุทธศาสนาในวรรณกรรม และดนตรีเยอรมันช่วงต้นยุคสมัยใหม่ (บทความวิจัยในโครงการ “พุทธศาสนา ในวรรณกรรมโลก” โครงการในแผนพัฒนาวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใน : ด้วยรัก ศาสนา และความเชื่อกับสังคม (พ.ศ. 2556). ชุดรวมบทความ. ในโอกาส ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา อายุ 72 ปี สำนักพิมพ์ สร้างสรรค์ และใน : วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ สุราษฎร์ธานี, ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2557, 149 - 174
- พรสวรรค์ วัฒนางกูร (2555), Zur Rezeption des Buddhismus bei Hesse, Thomas Mann und Gjellerup, บทความวิจัยเสนอในการประชุมอักษรศาสตร์เยอรมัน แห่งเอเชีย (Asiatische Germanistentagung), คานาซาวา ค.ศ. 2008, มหาวิทยาลัย Kanazawa - Seiryō, 26 – 30 August 2008. ใน MAEDA Ryozo (editor), Transkulturalität- Identität in neuem Licht, 738 - 745
- พรสวรรค์ วัฒนางกูร (2553). การรับแนวคิดพุทธศาสนาในงานประพันธ์ของ คาร์ล เอล เลอรูฟ โธมัสมันน์และแฮร์มันน์ เฮสเซอร์ ใน: วารสารราชบัณฑิตยสถาน The Journal of the Royal Institute of Thailand ปีที่ 35 ฉบับที่ 2 เมษายน - มิถุนายน 2553 / Volume 35 Number 2 April - June 2010, 271 - 286
- พรสวรรค์ วัฒนางกูร (2012, พิมพ์ครั้งที่ 2). สองยุคแห่งวัฒนธรรมไวมาร์, โรงพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พรสวรรค์ วัฒนางกูร / เอ็ค ทีเคอมนันน์ (1989) Einführung in die thailändische Kunst und Architektur - Lektüre für Reiseführer, ศูนย์การศึกษาต่อเนื่องร่วมกับ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, ธรรมนุสรณ์ เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพนายวิรุณ เริงพิทยา ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยารามกรุงเทพมหานคร วันที่ 19 ธันวาคม 2547
- Karl Gjellerup, Das Weib des Vollendeten – Ein Legendendrama, Frankfurt am Main : Literarische Anstalt Rütten/Loening, 1907

Karl Gjellerup, Der Pilger Kamanita - Ein Legendenroman' ชูदनักเขียนรางวัลโนเบล'
โดย สำนักพิมพ์อานาคอนดา (Anaconda), 2005

Buchner, Rudolf (1975). Deutsche Geschichte im europäischen Rahmen. Göttingen : Verlag Musterschmidt. Kunstgeschichte Malerei. Köln : DuMont Buchverlag

Gebhardt, Volker (1997). Kunstgeschichte Malerei. Köln: Du Mont Buchverlag
Glaser, Horst Albert (hrsg.) (1982). Deutsche Literatur. Eine Sozialgeschichte - Vom Nachmärz zur Gründezeit Realismus 1848 - 1900. Reinbeck bei Hamburg: Rowohlt Verlag

Heinrich Detering, Maren Ernich, Pornsan Watanangura, Der Buddha in der deutschen Dichtung - Zur Rezeption des Buddhismus in der frühen Moderne, Göttingen: Wallstein 2014

Johann, Erst/Spangenberg, Berthold (1984). Deutsche Kulturgeschichte - Die Zeit von 1860 bis zur Gegenwart. München: Nymphenburger Verlagshandlung

Neumann, K.E. ผู้แปล (1911). Die Reden Gotamo Buddhos, aus der Sammlung der Buchstücke Suttanipato des Pali - Kanons, R.Piper, München (online (<https://archive.org/details/dieredengotamobu00neumuoft>), archive.org), พิมพ์ครั้งที่ 6 ค.ศ. 2006 ใช้ชื่อ Die Reden des Buddha - Mittlere Sammlung aus dem Pāli - Kanon สำนักพิมพ์ Beyerlein - Steinschulte Herrnschrot

http://de.wikipedia.org/wiki/Fin_de_Siècle
(<https://archive.org/details/dieredengotamobu00neumuoft>), archive.org) <http://www.kirjasto.sei-fi/gjelleser.htm> และ [http://de.wikipedia.org/wiki/Karl - Gjellerup](http://de.wikipedia.org/wiki/Karl_Gjellerup)